

Wiesław Wenz

OCHRONA ŻYCIA DZIECKA POCZĘTEGO W PRAWIE KANONICZNYM

Współczesne środowiska liberalne, do których zalicza się nawet spory procent osób deklarujących się jako chrześcijanie, poddaje w poważną wątpliwość obiektywną wartość życia ludzkiego, zwłaszcza w fazie i okresie jego początkowego zaistnienia, wyprowadzając należne danej osobie prawo do dysponowania poczętym życiem w organizmie kobiety lub na skutek poczęcia pozaustrojowego. Z tej właśnie przyczyny osoby te, subiektywnie nie akceptując praw nowopowstałej osoby, a więc od momentu jej poczęcia do naturalnej śmierci, uzurpują sobie uprawnienie do podjęcia jednostronnej decyzji o pozbawieniu jej życia już u samego jego początku lub w fazie jego życia płodowego, czy też w okresie starczym, agitując do powszechnego zapobieżenia praktyki eutanazji. Prawodawcy kościelni zdecydowanie opowiadają się za uszanowaniem praw każdej osoby ze względu na jej godność i szacunek do daru życia, bowiem nigdy nie akceptowali wybiórczego traktowania praw ludzkich: „Kto jednak przygląda się współczesnemu światu, musi stwierdzić, że te właśnie fundamentalne prawa, spisane i uroczyście ogłoszone, są nadal brutalnie i nieustannie łamane (...). Niektórzy skłonni są bowiem często traktować wybiórczo te prawa, przestrzegając tylko tych, które przynoszą im korzyść, a lekceważąc pozostałe, sprzeczne z ich doraźnymi interesami”¹. Warto w takich okolicznościach przypomnieć podstawowo-

KS. PROF. DR HAB. WIESŁAW WENZ – kierownik Katedry Prawa Kanonicznego i Prawa Wyznaniowego, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu; adres do korespondencji: Pl. Katedralny 12/6, 50-329 Wrocław; e-mail: wwenz@archidiecezja.wroc.pl

¹ Jan Paweł II, *Przesłanie z okazji 50. Rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (30.11.1998), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 3 (1999), s. 11-12. Por. Benedykt XVI, *Przemówienie z okazji 60-lecia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (10.12.2008), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 2 (2009), s. 18-19: „Godność

we przesłanie nauczania kościelnego na temat życia ludzkiego, jego początku, obiektywnej wartości, jak również należnego mu szacunku ze strony każdej osoby ludzkiej i każdej społeczności, niezależnie od wyznawanej wiary i osobistej kondycji w społecznych relacjach z innymi.

1. ŻYCIE LUDZKIE STWÓRCZYM DAREM BOGA

Z przesłania źródłowego dla teologii i nauki prawa kanonicznego jasno wynika, że Bóg jest nie tylko Stwórcą wszechświata, ale i dawcą życia. Przekaz biblijny uświadamia nam, że Bóg w szóstym dniu stworzył dwa dzieła: różnego rodzaju istoty żywe i człowieka. Istotom żywym dał pokarm: zwierzętom trawę, a człowiekowi rośliny przynoszące ziarno i owoce drzew. Stwarzając człowieka, Bóg określił jego naturę i godność oraz wyznaczył mu szczególną rolę w tak stworzonym świecie. Pan Bóg nie tylko stworzył świat i człowieka na swój obraz i podobieństwo, ale troszczy się o „dzieła swych rąk”. Bóg miłuje całe stworzenie. W sposób szczególny kocha życie [Kudasiewicz 2000, 128; Schockenhoff 2014, 9-24]. W przekonaniu prawodawcy kościelnego życie ludzkie jest święte, ponieważ od samego początku domaga się „stwórczego działania Boga” i pozostaje na zawsze w specjalnej relacji do Stwórcy. Bowiem „u początku każdej osoby ludzkiej znajduje się stwórczy akt Boga, żaden człowiek nie przychodzi na świat przez przypadek; jest on zawsze wyrazem stwórczej miłości Boga”², co wybitnie potwierdza wolę Boga: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam” (Rdz 1,26).

każdego człowieka jest rzeczywiście zagwarantowana tylko wtedy, gdy wszystkie jego zasadnicze prawa są uznawane, chronione i umacniane. Kościół od zawsze powtarzał, że podstawowe prawa, bez względu na to, jak są formułowane i jakie jest ich znaczenie w poszczególnych kulturach mają charakter powszechny, gdyż wynikają z samej natury człowieka. Prawo naturalne, zapisane przez Boga w ludzkim sumieniu, jest „wspólnym mianownikiem” dla wszystkich ludzi i narodów (...). Prawa człowieka mają ponadto podstawowe oparcie w Bogu Stwórcy, który obdarzył każdego człowieka rozumem i wolnością. Jeśli abstrahuje się od tego mocnego fundamentu etycznego, prawa człowieka są niepewne, ponieważ brak im mocnego oparcia”.

² Jan Paweł II, Przemówienie do kapłanów uczestniczących w Sympozjum na temat: *Odpowiedzialne rodzicielstwo* (17.09.1983), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI/2, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1983, s. 562. W tym kontekście ważna jest konstatacja zawarta w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* z 1948 r.: „wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swojej godności i swych prawach”. Wynika z tego żądanie zawarte w art. 3: „Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby”. Zob.: Motyka 1996, 39.

Analizując uważnie źródłowy i biblijny opis stworzenia godzi się zauważyć, że jest ono ukierunkowane na człowieka i jemu podobne. Człowiek, który nosi w sobie zamierzone podobieństwo do Boga, jest zdolny do poznania prawdy i doświadczenia własnej wolności. Człowiek stworzony na „obraz Boży” jest zdolny do poznania i miłowania swego Stwórcy. Został ustanowiony przez Niego panem wszystkich stworzeń ziemskich, aby rządził i posługiwał się nimi, oddając chwałę Bogu. Oznacza to, iż chwała Boga wymaga również chwały człowieka. Człowiek został powołany do nieśmiertelności, do poznania i miłowania swojego Stworzyciela: „Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz i czymże Syn Człowieczy, że się nim zajmujesz? Uczyniłeś go niewiele mniejszym od aniołów, chwałą i czią go uwieńczyłeś i obdarzyłeś go władzą nad dziełami rąk Twoich. Położyłeś wszystko pod jego stopy” (Ps 8,5-7; por. Mdr 2,23).

Z daru Objawienia wynika, że życie ludzkie należy wyłącznie do Boga, bo „kto podnosi rękę na człowieka, podnosi rękę na samego Boga”³. Potwierdził to przekonanie Jan Paweł II, równie mocno i zdecydowanie, w homilii wygłoszonej podczas Mszy Świętej w Kaliszu dnia 4 czerwca 1997 r. stwierdzając: „Naród, który zabija własne dzieci, staje się narodem bez przyszłości (...). Prawo do życia nie jest tylko kwestią światopoglądu, nie jest prawem religijnym, ale jest prawem człowieka”⁴. Życie i śmierć człowieka są tylko w ręku Boga, w Jego mocy: „To Pan daje śmierć i życie, wtrąca do Szeolu i zeń wyprowadza” (1Sm 2,6). Tylko Bóg może powiedzieć: „Ja zabijam i Ja sam ożywiam” (Pwt 32,39). Ta moc, którą posiada Bóg jest troską, którą otacza swoje stworzenia. Życie człowieka jest w rękach Boga, ale są to ręce miłujące, podobne dłoniom matki, która tuli, karmi i pielęgnuje swoje dziecko (EV 39). O tym przekonuje również dalsze przesłanie, w którym czytamy: „(...) śmierci Bóg nie uczynił i nie cieszy się ze zguby żyjących. Stworzył bowiem wszystko po to, aby było” (Mdr 2,23).

³ Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae episcopis presbyteris et diaconis religiosi viris et mulieribus christifidelibus laicis universisque bonae voluntatis hominibus: de vitae humanae inviolabili bono *Evangelium vitae* (25.03.1995), AAS 87 (1995), s. 401-522; tekst polski w: Jan Paweł II, *Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego Evangelium vitae*, Tum, Wrocław 1995 [dalej cyt.: EV], nr 23. Por. tamże, nr 53: „Bóg ogłasza, że jest absolutnym Panem życia człowieka, ukształtowanego na Jego obraz i podobieństwo” (por. Rdz 1,26-28). „Życie ludzkie ma zatem charakter święty i nienaruszalny, w którym odzwierciedla się nienaruszalność samego Stwórcy. Dlatego właśnie sam Bóg będzie surowym sędzią każdego pogwałcenia przykazania <nie zabijaj>, stanowiącego podstawę wszelkiego współżycia społecznego”.

⁴ Jan Paweł II, *Homilia w Kaliszu pt. Rodzina wspólnotą życia i miłości* (4.06.1997), w: „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 7 (194) 1997, s. 35.

Należy zatem podkreślić, że każdy człowiek jest nieustannie otoczony czułą i wielką miłością Boga, jest również sługą planu ustalonego przez Stwórcę. Życie zostało podarowane człowiekowi jako skarb, z którego musi się rozliczyć przed Panem. Należy pamiętać, że życie człowieka pochodzi od Boga, jest Jego darem, Jego obrazem i odbiciem, udziałem w Jego ożywczym tchnieniu. Dlatego Bóg jest jedynym Panem tego życia (EV 39). Boskie panowanie nad życiem jest podstawą i gwarancją prawa do życia, które nie polega jednak na władzy nad życiem.

Człowiek jest podobny do Boga w szczególny sposób przez to, że posiada duszę – cząstkę nieśmiertelności Boga. Stąd Księga Mądrości przekonuje, że „dla nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka i uczynił go obrazem własnej wieczności” (Mdr 2,23). Człowiek wciąż doświadcza kruchości istnienia, nieustannie doświadcza przemijania i śmierci, choć życie, jakie otrzymał od Boga, jest zdecydowanie czymś więcej, niż tylko samym istnieniem „w czasie”. Jest dążeniem ku pełni życia, jest załącznikiem istnienia, które przekracza granicę czasu (EV 34). Stąd człowiek nosząc w sobie bezpośredni ślad i obecność Boga winien dążyć ku Niemu, czego główną inspiracją staje się doświadczenie św. Augustyna, które skłania do wypowiedzenia słów: „uczyniłeś nas, Panie, dla siebie i niespokojne jest serce nasze, dopóki nie spocznie w Tobie”⁵.

Człowiek jest w świecie objawieniem Boga i znakiem Jego obecności. Wszyscy bowiem, stworzeni na obraz Boga, który „z jednego uczynił cały rodzaj ludzki, aby zamieszkał cały obszar ziemi” (Dz 17,26), powołani są do jednego i tego samego celu, którym jest sam Bóg. Człowiek będąc jedynym na Ziemi stworzeniem, którego Bóg chciał dla niego samego, nie może odnaleźć się w pełni inaczej, jak tylko poprzez bezinteresowny dar z samego siebie. Bóg chciał człowieka od początku i Bóg go chce w każdym ludzkim poczęciu i narodzeniu. Pan Bóg „chce człowieka jako istoty do siebie podobnej, jako osoby. Człowiek ten jest stworzony przez Boga dla niego sa-

⁵ Święty Augustyn, *Wyznania*, przeł. Z. Kubiak, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1992, s. 27. Warto wskazać, że życie człowieka objawia się jako powierzony mu dar i swoisty kredyt, który ma zrealizować z godnością, odpowiadając bezpośrednio przed Stwórcą. Dlatego od czasów św. Augustyna zakaz zabijania został poszerzony także na samobójstwo. W szerokim sensie jest ukierunkowany na ochronę życia również przed samowolnym dysponowaniem nim przez daną osobę. Por. Schockenhoff 2014, 239.

mego”⁶. W owo stworzenie wpisana jest wola Boga, zgodnie z którą daje On człowieka jemu samemu, powierzając go zarazem rodzinie i społeczeństwu, równocześnie zadając człowieka rodzinie i społeczeństwu (List 9). Bóg, który jest miłością i życiem, bezpośrednio wszczepił w istotę człowieczeństwa mężczyzny i kobiety dar powołania do specjalnego uczestnictwa w swej tajemnicy, przez co objawia się osobowa komunika osoba w dziele Stwórcy i Ojca⁷. Stąd właśnie rodzice stają się współpracownikami Boga-Stwórcy w poczęciu i zrodzeniu nowego człowieka. Nie chodzi tu tylko o aspekt biologiczny, ale również o fakt, że w ludzkim, fizycznym, ziemskim rodzicielstwie Bóg sam jest obecny. Tylko od Boga może pochodzić „obraz i podobieństwo”, które jest właściwe istocie ludzkiej. Dlatego też zrodzenie jest kontynuacją stworzenia (FC 11). Stwórcą ludzkiego życia w łonie matki jest sam Bóg, a życie poczęte jest dziełem Jego stwórczej woli. Jan Paweł II w tym kontekście kilkakrotnie powołuje się na opis powołania proroka Jeremiasza: „Mówi Jahwe: Nim ukształtowałem cię we wnętrzu, znałem cię, nim przyszedłeś na świat, poświęciłem cię (...)” (Jr 1,5). Dziecko to nowa ludzka istota, która pojawia się w orbicie ich rodzicielstwa. Istota, do której mówić będą nowym imieniem.

„Urodziłam człowieka za sprawą Boga” (Rdz 4,1), mówi pierwsza rodzica kobieta w Księdze Rodzaju – biblijna Ewa. Jest to człowiek najpierw oczekiwany przez kolejne miesiące życia w łonie matki, potem niejako „objawiony” samym rodzicom i rodzeństwu. Cały ten proces – poczęcia, rozwoju w łonie matki, wreszcie zrodzenia, wydania na świat – służy do stworzenia stosownej przestrzeni, aby nowa istota ludzka mogła się objawić jako „dar” (List 11). Nowonarodzony człowiek oddaje siebie rodzicom przez sam fakt swojego zaistnienia, a samo istnienie – życie – jest pierwszym darem Stwórcy dla stworzenia (List 11).

Tak więc każdy Dar Życia, który Bóg Stwórca i Ojciec powierza człowiekowi, domaga się od niego koniecznej świadomości obdarowania, nieoce-

⁶ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Familiis datae ipso volente sacro Familia anno MCMXCTV Gratissimam sane* (2.02.1994), AAS 86 (1994), s. 868-925; tekst polski w: Jan Paweł II, *List do rodzin*, Tum, Wrocław 1994 [dalej cyt.: List], nr 9.

⁷ Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christianifideles totius Ecclesiae Catholicae: de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis Familiaris consortio* (22.11.1981), AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski w: Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym Familiaris consortio*, Tum, Wrocław 1994 [dalej cyt.: FC], nr 11.

nionej jego wartości i przyjęcia go z odpowiedzialnością⁸. Stwórca powierzył życie człowieka jego odpowiedzialnej trosce nie po to, by nim samowolnie dysponował, lecz aby go strzegł, kierował nim wiernie i z miłością. To Bóg daje życie i tylko On może je odebrać. Bóg powierzył życie każdego człowieka drugiemu człowiekowi, jego bratu, zgodnie z tzw. prawem wzajemności dawania i otrzymywania, składania siebie w darze i przyjmowania daru bliźniego (EV 76). Stąd prawodawca kościelny stwierdził: „Gdy nadeszła pełnia czasu, Syn Boży, wcielając się i oddając życie za człowieka, ukazał, jakie wyżyny i głębie może osiągnąć to prawo wzajemności. Przez dar swego Ducha Chrystus nadaje nową treść i znaczenie prawu wzajemności, zawierzeniu człowieka człowiekowi” (EV 76). Duch tworzy między ludźmi pomost solidarności. Staje się niejako nowym prawem, które daje moc i budzi odpowiedzialność, aby w życiu wzajemnie czynić dar z siebie i przyjmować drugiego człowieka.

2. PRZESŁANKI TEOLOGICZNE DLA KANONICZNEJ OCHRONY ŻYCIA

Życie i jego przejawy należą do podstawowych pojęć zawartych w księgach biblijnych. Stąd również refleksję kanoniczną w zakresie fundamentalnego prawa człowieka do życia i jego nienaruszalności cielesnej należy ukazać integralnie z tą prawdą biblijną. Życie jest pojęciem wieloznacznym, związane jednak z osobą ludzką. Użyty hebrajski termin *chajjim* oznacza też trwanie, szczęście (Pwt 8,1) i zdrowie (Lb 21,8; Mk 5,23). Stąd wydaje się słuszne i zasadne twierdzenie, iż życie „jest dla człowieka sumą wszelkich dóbr, które może osiągnąć na ziemi” [Peter 1974, 383].

Od początku ewolucji w zakresie rozwoju myśli teologicznej wyjaśniano istotę godności i powołania człowieka przez doktrynę zawartą w biblijnym opisie stworzenia człowieka, który zajął szczególne miejsce w świecie powołanym przez Boga do istnienia. Dlatego bezpośrednio w akcie stwórczym działania Boga należy szukać podstaw nauki o godności człowieka. W opisie kapłańskim, pochodzącym z VII w. przed Chrystusem, człowiek został przedstawiony na tle całego dzieła stwórczego (Rdz 1,1-2, 4a). Bóg

⁸ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Instructio de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda Donum vitae* (22.02.1987), AAS 80 (1988), s. 70-102; tekst polski w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 1, Wydawnictwo M, Kraków 1999, s. 309-43 [dalej cyt.: DV].

powołując do istnienia coraz doskonalsze byty, stworzył człowieka jako ostatnie z powstających stworzeń. Jednakże najważniejszą ideą tego opisu dzieła stwórczego jest myśl o zamierzonym wywyższeniu człowieka spośród wszystkich stworzeń: „stworzył Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył, stworzył mężczyzną i niewiastą” (Rdz 1,27). Powyższa konstatacja w opisie biblijnym w sposób jednoznaczny świadczy o wielkiej godności człowieka, do jakiej został powołany przez Boga [Peter 1974, 383-85].

W drugim opisie jahwistycznym (Rdz 2,4b-25), pochodzącym z X w. przed Chrystusem, autor biblijny koncentruje się przede wszystkim na człowieku, jego losie, odpowiedzialności oraz problemie zła [Jankowski 1987, 13-15]. Ukazuje on niejako kolejne fazy stwarzania człowieka, od doboru materii poprzez jej kształtowanie, aż po obdarzenie jej tchnieniem życia: „wtedy to Pan Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą” (Rdz 2,22). Drugi opis zawiera również ważną prawdę, która pozwala zrozumieć zamierzoną wielkość człowieka. Przekonuje, iż człowieka należy rozumieć jako byt osobowy, jako tego, który celowo został stworzony istotą wolną i odpowiedzialną za swoje decyzje i czyny, jako osobę zróżnicowaną płciowo, przez co wyraża się dar powołania do tworzenia zintegrowanej wspólnoty osób, zdolnych do dynamicznej płodności [Jankowski 1987, 15-16]. W księgach Starego Testamentu życie ludzkie stanowi najcenniejszy skarb, jaki został udzielony człowiekowi przez Boga [Peter 1974, 383-88; Filipiak 1979, 115]. Jest to dar, w którym Bóg objawia swoją tajemnicę i hojność, a człowiek obdarzony życiem nadprzyrodzonym zawsze jest nowym stworzeniem [Léon-Dufour 1973, 1156-57].

Księgi Starego Testamentu nie wprowadzają rozgraniczenia między życiem fizycznym, intelektualnym czy duchowym, ale czytamy, że sam Bóg jest sprawcą tajemnicy życia, jaka dokonuje się w łonie matki (Ps 139,3-15; 2Mch 7,20-23) [Fijałkowski 1993, 299-304]. Bóg, jako stwórca każdego człowieka, obdarza wszystkich niepowtarzalnym powołaniem: „zanim ukształtowałem cię w łonie matki, poznałem cię, nim przyszedłeś na świat poświęciłem cię, prorokiem dla narodów ustanowiłem cię” (Jr 1,5). Dziecko kształtujące się w łonie matki jest istotą umiłowaną przez Boga i wezwaną do wypełnienia znanego tylko samemu Bogu, niepowtarzalnego powołania. W czasach Starego Testamentu posiadanie dzieci przynosiło rodzicom honor, cześć, stanowiło o sile i poszanowaniu danej rodziny, co było uważane za rodzaj szczególnego błogosławieństwa Bożego [Filipiak 1984, 9]. Od sa-

mego początku ludzkość w sposób szczególny traktowała dziecko jako dar Bożej miłości. Przykładem może być Księga Rodzaju, w której Sara po urodzeniu syna wpadła w zachwyty radości z powodu wydania na świat nowego człowieka. Wiedziała, że urodziła dziecko za sprawą Boga Jahwe. Również Abraham i Izaak otrzymują od Boga obietnice, że ich potomstwo będzie tak liczne, jak gwiazdy na niebie. To pragnienie potomstwa opisane na kartach Starego Testamentu było tak wielkie, że w sytuacji, gdy żona nie mogła mieć dzieci wyrażała zgodę, aby jej mąż współżył dla zrodzenia potomstwa z którąś z jej służebnic [Filipiak 1984, 9-10]. Liczba potomstwa była obrazem obfitości Bożego błogosławieństwa. Im liczniejsze potomstwo, tym obfitsze błogosławieństwo. Kobieta, która nie mogła urodzić dziecka ze względu na bezpłodność, była pohańbiona [Daniel-Rops 1964, 139]. Ból, jaki towarzyszył mającej rodzić kobiecie, przez proroków był traktowany, jako rodzaj szczególnego cierpienia [Filipiak 1984, 5], które zacierало się, gdy na świat przychodziło dziecko. Do biblijnego opisu stworzenia człowieka nawiązuje fragment Księgi Rodzaju mówiący o zakazie naruszania życia każdej istoty ludzkiej: „Upomnę się też u człowieka o życie człowieka, i u każdego – o życie brata. Jeśli kto przeleje krew ludzką, przez ludzi ma być przelana krew jego, bo człowiek został stworzony na obraz Boga” (Rdz 9,5-6). W księgach Starego Testamentu życie ludzkie uważa się za dar i własność Boga Jahwe – Stwórcy człowieka. On jest źródłem życia „Albowiem w tobie jest źródło życia” (Ps 36,10) do Niego tylko należy władza nad nim: „Ręka Pańska uczyniła wszystko: w Jego ręku tchnienie życia i dusza każdego człowieka” (Job 12,10). Bóg troszczy się o życie i zabrania odbierania go innemu człowiekowi [Kornas 1986, 80]. Bóg zezwolił natomiast ludziom zabijać zwierzęta i spożywać ich mięso, zakazując surowo zabijać ludzi. Zabójstwo jest napiętnowane i karane śmiercią ze względu na obraz Boży, który jest w każdym człowieku. Zakaz zabijania zawarty w przykazaniu „Nie będziesz zabijał” (Pwt 5,17; Wj 20,13) jest krótki, jednoznaczny i zabezpiecza podstawowe dobro każdego człowieka, czyli jego życie. Użyte w przykazaniu słowo hebrajskie *resah* znaczące zgnieść, zniszczyć, zabrania podstępного i umyślnego zabójstwa drugiego człowieka, ukazując obowiązek człowieka wobec drugiego człowieka [Filipiak 1984, 115; Kornas 1986, 80]. Teksty Starego Testamentu, w których jest mowa o zabójstwie, pokazują zło moralne i grzeszność popełnionego czynu (Pwt 22,26). Sam Bóg zażąda rachunku za takie przestępstwa, upomni się o życie człowieka (por. Rdz 9,5-6) [Schockenhoff 2014, 231-47]. Zabójstwo to czyn niesprawiedliwy będący wykroczeniem przeciwko nakreślonymu

przez Boga prawu i dlatego wołający o pomstę (Rdz 4,10; 2Sm 12,13), gdyż każda osoba istnieje, dopóki ma ducha życia [Łach 1984, 32]. Zakaz zabijania występujący w księgach starotestamentalnych należy interpretować, jako obronę życia ludzkiego, które pochodzi od Boga i znajduje się pod Jego opieką [Gründel 1987, 95].

Myśl Starego Testamentu odnośnie do zagadnienia życia wieńczy Chrystus i uzupełnia nową nauką, której końcowym efektem jest dar życia wiecznego. Jezus Chrystus w Kazaniu na Górze odwołuje się do zakazu zabijania i jeszcze bardziej go zaostrza. Zabrania zabijania, a także i nienawiści [Balter 1984, 52; Jasudowicz 2006, 91-102]. Nowy Testament traktuje zabójstwo człowieka jako grzech, jako czyn obrażający wprost Boga, przez który traci się prawo do życia wiecznego.

Nowy Testament, ukazuje płodność ludzką zarówno w kategoriach zapowiedzi starotestamentalnych, jak i nowych zapowiedzi. Początek nowym czasom dało szczególne znaczenie Wcielenia Słowa Bożego i Jego Narodzenie z Maryi Dziewicy. Gdy nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty (por. Ga 4,4). Maryja, która nie знаła męża, poczęła w sposób nadprzyrodzony [Jankowski 1987, 27]. W Nowym Testamencie spotykamy szereg tekstów odnoszących się do życia ludzkiego (por. Mt 6,25-34; 16,16; 26,63; Dz 14,15; 1Tes 1,9; Hbr 10,31; Ap 1,9). Ukazują one wartość życia, prawo człowieka do niego i zachowania integralności cielesnej oraz, że Jezus jest „Panem życia” (Dz 3,15). W Chrystusie jest życie. On sam jest „życiem” i posiada nad nim władzę. Udziela go w obfitości (por. J 10,10) wszystkim tym, których Ojciec powierzył Jego pieczy. Dla Niego życie przedstawia wielką wartość, bo ono „więcej znaczy niż pokarm” (por. Mt 6,25), a dla jego ratowania „narusza” szabat (por. Mt 3,4). Sam uzdrowia (por. Mt 9,18-38) i przywraca życie [Kornas 1986, 81].

Nowy Testament przynosi inne rozumienie życia niż rozumienie starotestamentalne. Rozróżnia bowiem życie cielesne, psychiczne i nadprzyrodzone. To ostatnie to życie samego Boga, a człowiek otrzymuje je na drodze usprawiedliwienia przez wiarę (por. Rz 5,18; J 20,31) i przyjęty chrzest (zob. Rz 6,3; Mk 16,16). Przyjście Syna Bożego na świat miało za cel obdarzyć człowieka pełnią życia [Jankowski 1987, 27]. O godności i wartości życia ludzkiego poucza św. Paweł mówiąc o zamieszkaniu Boga w świątyni ciała ludzkiego. Wśród grzechów, które wykluczają z Królestwa Bożego św. Paweł wymienia grzech *pharmakeia* (zob. Ga 5,20), który tłumaczy się jako czary lub trucicielstwo, może oznaczać jednak spędzenie płodu [Häring 1975, 74].

Między koncepcją życia w Starym i Nowym Testamencie istnieje pewna kontynuacja, gdyż w obu wypadkach źródłem jego jest Bóg. Jednak w Nowym Testamencie „prawdziwym Bogiem i życiem wiecznym” (por. 1J 5,20) staje się Chrystus, Jednorodzony Syn Boga, przez którego zmartwychwstanie i życie zostaliśmy usprawiedliwieni i pojednani z Ojcem [Stachowiak 1974, 381-82].

Reasumując powyższe stwierdzenia można zauważyć, że absolutnym początkiem zaistnienia bytu ludzkiego jest stwórczy akt Boga. Przez obdarowanie życiem człowieka staje on w bliskim kontakcie z Bogiem, odtąd jego życie ma w sobie coś z życia Bożego. Jan Paweł II mówiąc o stworzeniu, jako darze miłości Boga stwierdził, że życie ma odpowiadać na „powołanie”, na akt stworzenia Boga. Ta odpowiedź jest zadaniem życia [Orchowski 1987, 39]. Życie ludzkie nie jest sprawą przypadku, gdyż to Bóg wychodzi z całą swoją miłością w stosunku do człowieka powoływanego do życia. „Świadomość bycia afirmowanym przez Boga jest ostateczną racją naszej afirmacji samego siebie i afirmacji każdego człowieka, uznaniem jego prawa do życia za bezwarunkowe dobro, na którym przez działanie buduje człowiek wartości osobiste. Pełna i bezwarunkowa afirmacja prawa do życia jest niemożliwa i niezrozumiała bez afirmacji jej wymiaru religijnego, a więc ontycznego i moralnego związku z Osobowym Bogiem [Orchowski 1987, 39].

3. OCHRONA ŻYCIA W DYSCYPLINIE KOŚCIELNEJ DO SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Ochrona życia poczętego stanowi od dawna przedmiot wyjątkowej troski Kościoła, przejawianej w imię poszanowania zarówno Stwórcy i Dawcy życia, jak i samego życia. Dziedzina ta, od samego początku istnienia Kościoła, znalazła jednoznaczne naświetlenie w jego oficjalnej doktrynie niezmiennie głoszącej, że życie poczęte należy zdecydowanie chronić, a targnięcie się na nie pozostaje poważnym wykroczeniem moralnym, godzącym w prawo naturalne. Konsekwentnie do założeń doktrynalnych, również dyscyplina kościelna piętnuje wszelkie formy podnoszenia ręki na życie nienarodzonych, traktując je, jako poważne wykroczenie w porządku społecznym, a więc jako przestępstwo domagające się odpowiednio surowej sankcji karnej [Góralski 1991, 129].

W każdym zabójstwie, naruszona jest więź solidarności i jedności opierająca się na pokrewieństwie duchowym, łączącym wszystkich ludzi. W aborcji naruszone są dodatkowo także więzi wynikające z pokrewieństwa ciała i krwi. Rodzina, która ze swej natury ma być sanktuarium życia, staje się dla nienarodzonego miejscem niebezpiecznym. Największe zaś zagrożenie dla niego płynie od matki i ojca, którzy zostali powołani do przekazywania życia. Praktykowane zamachy na życie ludzkie stanowią „radykalne zagrożenie dla całej kultury praw człowieka” [Bołoz 1997, 168]. Stąd też Święta Matka Kościół Katolicki stoi na straży ludzkiego życia. Bardzo ważne jest, by stanowisko Urzędu Nauczycielskiego Kościoła stanowiło właściwy wyraz w życiu wspólnoty chrześcijańskiej [Makowski 1977, 62]. Poprzez przedstawienie kształtowania się doktryny Kościoła i prawa, będzie można dostrzec jasność decyzji i konsekwencje wielowiekowej tradycji Kościoła w kierunku ochrony praw człowieka, od momentu poczęcia, zarówno w nauczaniu urzędowym poszczególnych papieży, jak i w normach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁹

Kościół Katolicki od pierwszych wieków chrześcijaństwa, głosił niezmiennie naukę o nienaruszalności życia człowieka w łonie matki, jak i obowiązkach w stosunku do niego już od chwili poczęcia. Podstawy tej doktryny znajdują się przede wszystkim w depozycie Objawienia. Kościół nie pomija również samego rozumu ludzkiego jako źródła poznania prawdy, ponieważ on także, niezależnie od światła wiary, uczy i dostarcza argumentów na temat poszanowania poczętego życia [Lempa 1991, 251]. Gdy chodzi o racje czysto rozumowe, które w przedmiocie ochrony życia ludzkiego uwzględnia doktryna katolicka, należy ogólnie powiedzieć, że obejmują one stopniowo wprowadzane do niej argumenty antropologiczne, humanistyczne, kulturowe, aksjologiczne, deontologiczne. Ujawniają się one w poszczególnych wypowiedziach przedstawicieli Kościoła i jego Urzędu Nauczycielskiego.

Wymownym śladem nauczania Kościoła pierwotnego na ten temat jest powstały ok. 95 r. po narodzeniu Chrystusa *Didache Apostolorum*. Jest to pierwszy, znany chrześcijański katechizm, który reguluje całokształt życia religijno-moralnego gminy chrześcijańskiej, gdzie czytamy: „Nie będziesz zabijał płodu, przerywając ciążę, ani nie zabijesz zrodzonego dziecięcia”

⁹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

[Góralski 1991, 131]. Ciągłość i powszechność nauczania Kościoła w tej dziedzinie potwierdzają również apologety wczesnochrześcijańscy, tacy jak: Atenagoras z Aten, Klemens Aleksandryjski, Tertulian, Minucjusz Feliks, jak i również Ojcowie Kościoła, m.in. św. Augustyn i św. Bazyli [Góralski 1977, 300-309]. Do tego skarbca argumentów przemawiających za życiem i obroną tego życia ludzkiego, Kościół dodawał w ciągu swej wielowiekowej historii nowe rozumowe argumenty. Należy także zauważyć, że doktryna Kościoła w tej kwestii nie uległa zmianie. I nawet w tych czasach, w których dochodziły do głosu nowe tendencje i prądy myślowe głoszące moralny laksyzm¹⁰, Kościół nie zmienił swojego stanowiska i potępił głoszone tezy, jako niegodziwe [Lempa 1991, 253-54].

W obronie świętości i nienaruszalności życia człowieka wypowiadali się także papieże XX w. W oparciu o ogólne normy moralne wskazują na rozstrzygnięcia przynajmniej niektórych problemów szczegółowych pojawiających się w poszczególnych etapach ludzkiego życia. Dostarczają ich papieskie wypowiedzi poczynawszy od Piusa XII, a skończywszy na Janie Pawle II.

Jako pierwszy dokonał tego papież Leon XIII (1878-1903), który podjął temat podstawowych praw osoby ludzkiej, przede wszystkim w encyklice *Libertas*¹¹. Natomiast w zebranej nauce Piusa XII, dotyczącej życia ludzkiego i troski o nie, zamieszczono 29 przemówień skierowanych do różnych grup zawodowych zajmujących się życiem i zdrowiem ludzkim. Niektóre z nich¹² mają charakter nieprzemijający, bo podają ogólne zasady moralne dotyczące ludzkiego życia i troski o nie [Kowalski 1986, 76-81]. Za pontyfikatu Piusa XII Magisterium Kościoła podejmuje działania na rzecz praw człowieka. W swoich przemówieniach, orędziach radiowych oraz listach papież wskazuje na dwa źródła nauki społecznej Kościoła, którymi są prawo naturalne i prawo objawione, które łączą się ostatecznie w jeden wspólny nurt prawa Bożego [Strzeszewski 1978, 87]. Pius XII rozwinął zasadę personalizmu chrześcijańskiego, którym została podbudowana cała jego nauka społeczna [Strzeszewski 1978, 88]. Koncepcję personalizmu wypro-

¹⁰ Przedstawiciele XVII-wiecznego laksyzmu twierdzili, że płód ludzki otrzymuje duszę dopiero w chwili urodzenia i w związku z tym można dopuścić do przerywania ciąży (np. aby uchronić kobietę przed zniesławieniem).

¹¹ Papieska Komisja Iustitia et Pax, *Kościół a prawa człowieka* (10.12.1974), „Chrześcijanin w świecie” 50 (1977), s. 13.

¹² Zob. Pius XII, *Przemówienie do uczestników VIII Kongresu Międzynarodowego Medycyny w Rzymie* (30.09.1954), AAS 46 (1954), s. 587-98; Tenże, *Przemówienie do uczestników V Kongresu Międzynarodowego psychoterapii i psychologii klinicznej* (13.04.1953), AAS 45 (1953), s. 278-86.

wadza z pojęcia godności osoby ludzkiej. Papież dostrzega pewne tendencje w życiu społecznym, gospodarczym, jak i politycznym zdążające do ograniczenia, a nawet całkowitego zniszczenia praw osobowych człowieka, jego prawa do życia i rozwoju życia, zagrażające wolności i godności osoby ludzkiej¹³. Zawdzięczamy mu również pierwsze, obszerniejsze ujęcie katolickiego punktu widzenia na temat regulacji poczęć. Niewinnemu życiu ludzkiemu, niezależnie od tego, w jakim znajduje się stanie, nie wolno od pierwszej chwili jego istnienia zagrażać w jakikolwiek umyślny i bezpośredni sposób. Jest to podstawowe prawo osoby ludzkiej, obowiązujące powszechnie w chrześcijańskim pojmowaniu życia¹⁴. Pius XII, kierując drogą radiową słowa do uczestników VII Międzynarodowego Kongresu Lekarzy Katolickich zebranych w Hadze, powiedział: „prawo do życia, prawo do nienaruszalności ciała i życia, prawo do troski o nie, prawo do ochrony przed niebezpieczeństwem, które im zagraża – te prawa pojedynczy człowiek otrzymuje bezpośrednio od Stwórcy, a nie od innego człowieka czy grup ludzkich, nie od państwa czy grupy państw, czy jakiegokolwiek władzy politycznej”¹⁵. Papież Pius XII dzięki swym wystąpieniom i pismom dokonał pogłębienia całości doktryny dotyczącej praw człowieka, stawiając na pierwszym miejscu osobę ludzką.

Osobny jakby rozdział w rozwoju praw człowieka zawiera nauczanie Jana XXIII. Twierdzi, że każdy człowiek jest osobą i podmiotem praw i obowiązków. Źródłem tych praw i obowiązków jest natura człowieka, a ponieważ są one powszechne i nienaruszalne, nie można się ich w żaden sposób wyrzec¹⁶. Omawiając prawa człowieka, wymienia te, które są najbardziej zagrożone i lekceważone: prawo do życia i nienaruszalności cielesnej (PT 11). Temat ochrony życia podejmuje także w encyklice *Mater et Magistra* stwierdzając: „niech wszyscy uważają życie ludzkie za święte, dlatego że od samego początku wymaga działania Boga Stwórcy. A jeżeli ktoś odstę-

¹³ Pius XII, *Orędzie radiowe* (23.12.1949), AAS 42 (1950), s. 121-33; Tenże, *Radiowe orędzie wigilijne* (23.12.1950), AAS 43 (1951), s. 49-59.

¹⁴ Pius XII, *Przemówienie do Kongresu Włoskiego Katolickiego Związku Położnych* (29.10.1951), AAS 43 (1951), s. 835; Tenże, *Przemówienie do Frontu Rodziny i Związku Wielodzietnych Małżeństw* (26.10.1951), AAS 43 (1951), s. 856.

¹⁵ Pius XII, *Przemówienie do uczestników Kongresu Lekarzy Katolickich* (11.11.1956), AAS 48 (1956), s. 678.

¹⁶ Ioannes PP. XXIII, *Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda Pacem in terris* (11.04.1963), AAS 55 (1963), s. 257-304; tekst polski w: Jan XXIII, *Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności Pacem in terris*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1969 [dalej cyt.: PT], nr 11.

puje od tych praw Bożych, to nie tylko uwłacza Jego Majestatowi hańbiąc samego siebie i rodzaj ludzki, ale także podważa u samych podstaw siłę społeczności, do której należy”¹⁷.

Charakter wypowiedzi papieży od Piusa XII do naszych czasów świadczy, że w tym nauczaniu zwyczajnym, w które zaangażowane jest w pełni Słowo Boże, chcą przekazać przede wszystkim ogólne zasady, powszechne i nieprzemijające dotyczące człowieka, jego godności i jego życia, a szczególnie prawa do niego i jego ochrony. Choć wypowiadają się czasami w bardzo szczegółowych kwestiach, nie mają na względzie naruszać autonomii nauk humanistycznych. Pragną tylko wypełniać swoją misję wobec Słowa Bożego i człowieka, przez wskazanie dróg ochrony jego życia [Kowalski 1986, 82].

Należy stwierdzić, że z nauczaniem papieskim integralnie współbrzmia nauczanie Soboru Watykańskiego II. Dowodem tego, że Kościół w pełni zaakceptował poszanowanie godności człowieka i jego wpływ na świat i historię, jest konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*. W tekście soborowym czytamy, że wszystko, co godzi w samo życie, jak wszelkiego rodzaju zabójstwa, ludobójstwa czy spędzanie płodu, jest haniebnym¹⁸. Ojcowie soborowi nakazali, aby życie ludzkie ochraniać od samego poczęcia z największą troską, a spędzenie płodu i dzieciobójstwo określili jako okropne przestępstwa (GS 51).

Tak, jak od pierwszych momentów istnienia Kościoła przerywanie ciąży było uważane za zło moralne, ciężkie wykroczenie przeciwko Bogu i Jego prawu naturalnemu, tak również od samego początku wspomniany czyn uchodził za poważne wykroczenie. Traktowany był zatem jako przestępstwo. Przestępstwo zaś wymagało nałożenia odpowiedniej sankcji karnej.

¹⁷ Ioannes PP. XXIII, Litterae encyclicae ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes, itemque ad universum clerum et christifideles catholici orbis: de recentioribus rerum socialium processibus ad christiana praecepta componendis *Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-64; tekst polski w: Papież Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Société d'Éditions Internationales, Paris 1965, s. 43-121 [dalej cyt.: MM], nr 194.

¹⁸ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio Pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-116; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1986 [dalej cyt.: GS], nr 21.

Papież Sykstus V w konstytucji apostolskiej *Effraenatam* z 29 października 1588 r. przypominał o ekskomunice grożącej za wspomniane przestępstwo. Zaznaczył też, że za spędzenie płodu winno się stosować te same sankcje karne, jakie przewidziane są za zabójstwo. Dlatego ustanowił, że za jedno i drugie przestępstwo grozi ekskomunika *latae sententiae*, zastrzeżona osobiście papieżowi, tak że nikt inny nie mógł od niej udzielić abszolucji. Duchowni zaś za udział w takim przestępstwie, stanowił papież, zaciągali nadto nieprawidłowość. Na skutek trudnej sytuacji Kościoła papież Grzegorz XIV, w konstytucji apostolskiej *Sedes Apostolica* z 31 maja 1591 r. postanowił, że za przestępstwo spędzenia płodu sankcją karną będzie nadal ekskomunika, lecz zastrzeżona już tylko biskupowi. W ostatnich czasach przepis ten pozostawił w mocy także Pius IX. Norma ta weszła następnie do Kodeksu Benedykta XV z 1917 r.¹⁹

Problem obrony życia po raz pierwszy został zamieszczony w prawodawstwie kościelnym właśnie w Kodeksie Benedyktyńskim. Kodeks ten w can. 2350 postanawia, że wszyscy, nie wyłączając matki, którzy spędzają płód, podlegają z chwilą, w której skutek nastąpił, ekskomunice *latae sententiae* zastrzeżonej ordynariuszowi. Duchowni winni tego przestępstwa powinni być deponowani²⁰. KPK/17 uznaje, że spędzenia płodu dopuszczają się ci, którzy przez rozmyślne zabiegi (operacje, podanie lekarstwa, uderzenie, noszenie ciężarów) zmierzają do usunięcia niedojrzałego płodu z łona matki w okresie od poczęcia do szóstego miesiąca ciąży. Nie jest natomiast spędzeniem płodu jego usunięcie po szóstym miesiącu ciąży, lecz przyspieszeniem porodu [Bączkiewicz 1933, 624]. Aby popaść w karę, konieczne jest czynne zaangażowanie, gdyż do zaistnienia przestępstwa musi nastąpić skutek przestępczy, czyli samo spędzenie płodu. Sprawcy (matka, lekarz, współuczestnicy fizyczni lub moralni), którzy zmuszają lub namawiają oraz pomocnicy konieczni, bez których pomocy nie doszłoby do poronienia, podlegają cenzurze (can. 2231; 2209). Wolni od kary są ci, którzy tylko ułatwiają spędzenie, jeżeli bez ich współdziałania i tak zostałyby dokonane. Od poczytalności przestępstwa uwalnia nieznajomość ciężko zwiniona, byleby nie zachodziła *ignorantia crassa* lub *affectata*, jak również

¹⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

²⁰ „Procurantes abortum, matre non expecta, incurrunt, effectu secuto, in excommunicationem latae sententiae Ordinario reservatum; et si sint clerici, praeterea deponantur”. KPK/17, can. 2350 § 1.

ciężka bojaźń z powodu blisko grożącego, a nieuniknionego niebezpieczeństwa [Bączkowicz 1933, 624]²¹. Do zaistnienia czynu przestępnego prawo kościelne wymaga skutecznego usunięcia ciąży. Nie ma znaczenia, czy śmierć płodu ludzkiego nastąpi w łonie matki, czy też poza nim. Przystępnego charakteru samego czynu nie zmienia także cel, który towarzyszy usunięciu ciąży, jakim jest ratowanie życia matki. Przystępstwo nie zachodzi, gdy podjęta czynność nie zmierza do usunięcia płodu, chociaż mogłaby ubocznie je wywołać. Sam zaś sposób usunięcia ciąży może być różny. Może on polegać na zastosowaniu środków o charakterze chemicznym powodujących poronienie, jak również może być skutkiem zabiegu chirurgicznego [Lempa 1987, 287].

Jakkolwiek w prawodawstwie Kościoła w odniesieniu do przestępstwa *procuratio abortus* łatwo dostrzec, zwłaszcza od 1591 r., ewolucję zmierzającą do złagodzenia pierwotnej ostrości ustawy karnej, to jednak wspomniany czyn przestępczy wciąż pozostaje na liście poważniejszych wykroczeń przeciwko życiu, piętnowanych sankcjami karnymi. Kościół Katolicki, od samego początku, przejawia troskę o życie ludzkie w każdej fazie jego istnienia. Życie poczęte a nienarodzone stanowi przy tym szczególny przedmiot tego zaangażowania. Ujawnia się to zarówno w doktrynie, niezmiennie głoszonej przez przedstawicieli Urzędu Nauczycielskiego, jak i w ustawodawstwie kościelnym, piętnującym każdą formę godzenia w *nascitura*.

4. NAUKA POSOBOROWA

I PRZEPISY PROMULGOWANE PRZEZ JANA PAWŁA II

Po Soborze Watykańskim II problemowi ochrony życia wiele uwagi poświęcił papież Paweł VI (1963-1978). W liście apostolskim *Octogesima adveniens* stwierdził, że „jak wiele uczyniono dotąd w dziedzinie głoszenia praw człowieka to jednak wiele pozostaje do zrobienia w praktyce”²². Oj-

²¹ „Si lex verba illa non habeat: 1. Ignorantia legis aut etiam solius poenae, si fuerit crassa vel supina, a nulla poena latae sententiae eximit: si non fuerit crassa vel supine, excusat a medicinalibus, non autem a vindicativis latea sententiae poenis”. KPK/17, can. 2229 § 3.

²² Paulus PP. VI, Epistula apostolica ad E. mum P. D. Mauricium S. R. E. Cardinalem Roy, Consilii de Laicis atque Pontificiae Commissionis Studiosorum a «Iustitia et pace» praesidem: octogesimo expleto anno ab editis Litteris Encyclicis e verbis appellatis «Rerum Novarum» *Octogesima adveniens* (14.05.1971), AAS 63 (1971), s. 401-41;

ciec Święty powiedział, że nauka Kościoła dotycząca praw człowieka, a zwłaszcza prawa do życia, nie została zmieniona i nie może nigdy ulec zmianie. Najistotniejszy wkład tej doktryny ma, obok Magisterium Soboru Watykańskiego II, encyklika Pawła VI *Humanae vitae*. W dokumencie tym papież przypominał, że w świetle ludzkiej i chrześcijańskiej nauki o małżeństwie, niedopuszczalne są wszelkie sposoby regulowania rozrodczości²³. Chodzi tu o bezpośrednie naruszenie rozpoczętego życia, a zwłaszcza przerywania ciąży, dokonywane choćby ze względów leczniczych. W dwa lata później, za jego aprobatą, Kongregacja Nauki Wiary wydała deklarację (18 listopada 1974 r.), w której wyłożona została nauka chrześcijańska na temat przerywania ciąży. Podkreślono między innymi, że od chwili poczęcia istnieje nowa istota ludzka, dlatego przerywania ciąży nie można usprawiedliwiać emancypacją kobiet, niebezpieczeństwem dla życia matki, swobodą seksualną czy koniecznością ograniczania liczby urodzeń lub postępem technicznym [Sikorski 1975, 382-85]. Do nauki tej Paweł VI jeszcze wielokrotnie nawiązywał podkreślając, że zabijanie życia ludzkiego, które się poczęło lub ujrzało światło dzienne, jest wykroczeniem przeciw nienaruszalnej zasadzie moralnej.

Zagadnienie praw przysługujących osobie ludzkiej zajmuje znaczne miejsce także w nauczaniu papieża św. Jana Pawła II. Ojciec Święty bardzo głęboko wnika w dziedzinę podstawowych praw człowieka dając tego wyraz w encyklice *Redemptor hominis*²⁴. Nie wnosi on nowych praw do kodeksu praw człowieka, ale analizując wielką spuściznę swoich poprzedników, Soboru i synodów, ukazuje w kontekście zatroskania o sytuację człowieka we współczesnym świecie, konieczność zachowania jego godności

tekst polski w: *Octogesima adveniens*: list apostolski Jego Świątobliwości Pawła VI do ks. kardynała Maurice'a Roy przewodniczącego Rady do spraw Świeckich i Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” z okazji 80. rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum novarum”, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1972, nr 23.

²³ Paulus PP. VI, *Litterae encyclicae ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes, ad Clerum et Christifideles totius Catholici Orbis itemque ad universos bonae voluntatis homines datae: de propagatione humanae proles recte ordinanda Humanae vitae* (25.07.1968), AAS 60 (1968), s. 481-503; tekst polski w: Paweł VI, *Encyklika o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego Humanae vitae*, Kuria Metropolitalna, Warszawa 1978 [dalej cyt.: HV], nr 14.

²⁴ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae encyclicae ad Venerabiles Fratres in Episcopatu, ad Sacerdotes et Religiosas Familias, ad Ecclesiae filios et filias, necnon ad universos bonae voluntatis homines Pontificali eius Ministerio ineunte Redemptor hominis* (4.03.1979), AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski w: Jan Paweł II, *Encyklika Redemptor hominis*, Pallottinum, Poznań 1979 [dalej cyt.: RH], nr 17.

przez przestrzeganie praw ludzkich. Uzasadnienia ich dokonuje w oparciu o najwyższą i niezbywalną wartość osoby ludzkiej, którą nazywa godnością: „Sytuacja człowieka w świecie współczesnym wydaje się daleka od porządku moralnego, od wymagań sprawiedliwości, od miłości społecznej. Szanujcie godność i wolność każdego” (RH 16).

Człowiek, jako osoba i jako obraz Boży, posiada właściwą sobie godność. W swej fundamentalnej treści, godności tej odpowiada zespół podstawowych i niezbywalnych praw człowieka. Prawo do życia od momentu poczęcia aż do samej śmierci, jest pierwszym i podstawowym prawem²⁵. Wśród tych podstawowych i nienaruszalnych praw papież stawia na pierwszym miejscu prawo człowieka do życia. Stwierdza bowiem, że „pierwszym i podstawowym prawem człowieka jest prawo do życia”. Jest to prawo, które strzeże jego podstawowego dobra, a „Kościół broni prawa do życia nie tylko z uwagi na majestat Stwórcy, który jest tegoż życia pierwszym Dawcą, ale równocześnie ze względu na podstawowe dobro człowieka” [Dziwisz, Kowalczyk i Rakoczy 1979, 215]. Skoro więc każdy człowiek posiada podstawowe i niezbywalne prawo do życia, „medyczna służba człowiekowi”, jak to określa Jan Paweł II, wyraża się przede wszystkim w obronie życia²⁶. W myśl Ojca Świętego to podstawowe prawo broni człowieka przed wszelką ingerencją w jego życie już od poczęcia²⁷. Nieprzestrzeganie tego prawa papież nazywa przejawem walki z człowiekiem [Kornas 1986, 88]. Papież w wyraźny sposób uczy, iż Kościół nie przestaje prosić wszystkich w imię Boga i w imię człowieka: nie zabijajcie, szanujcie godność i wolność każdego²⁸.

Papież zwraca także szczególną uwagę na zasady etyki lekarskiej oraz na najnowsze osiągnięcia medyczne, które z jednej strony pomagają, a z drugiej strony stanowią zagrożenie. Chodzi tu głównie o zagrożenie życia ze strony inżynierii genetycznej, sztucznego zapłodnienia [Gubała 1987, 71-81]. Najważniejszym dokumentem Stolicy Apostolskiej dotyczącym ingerencji medycznej w powstawanie ludzkiego życia jest Instrukcja

²⁵ Jan Paweł II, *Podstawy deontologii lekarskiej*. Przemówienie do uczestników Zjazdu Światowego Towarzystwa Lekarskiego (29.10.1983), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 4 (1983), nr 10, s. 22.

²⁶ Jan Paweł II, *Medycyna na służbie życia i człowieka*. Przemówienie do uczestników XV Międzynarodowego Kongresu Federacji Stowarzyszeń Lekarzy Katolickich (3.10.1982), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 3 (1982), nr 11-12, s. 6-7.

²⁷ Jan Paweł II, Przemówienie podczas wizyty w siedzibie ONZ do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w Paryżu (2.06.1980), AAS 72 (1980), s. 735-52.

²⁸ Jan Paweł II, *Pielgrzymka do Ojczyzny*, VERITON, Warszawa 1981, s. 215.

Kongregacji Nauki Wiary z 1987 r. „O szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania”. Interwencje genetyczne nie są do odrzucenia, dlatego że są sztuczne, bo świadczą przecież o możliwościach sztuki medycznej, ale winno się je oceniać pod kątem moralnym. I to w odniesieniu do godności osoby ludzkiej, wezwanej do realizowania Bożego powołania, w darze miłości i w darze życia (DV 3). Obrona zaś życia ludzkiego, to nie tylko w ścisłym znaczeniu walka z chorobami. Papież podkreśla to wyraźnie, czyniąc z tego niejako ogólną zasadę, którą medycyna winna mieć na uwadze. W sposób jednoznaczny Ojciec Święty przeciwstawia się eksperymentom w zakresie manipulacji genetycznej, gdyż człowiek od samego początku aż do śmierci nie może być wykorzystywany w jakimkolwiek celu [Gubała 1987, 78]. W podstawowym prawie do życia, zawierają się inne uprawnienia, takie jak „prawo do urodzenia się, wzrostu i harmonijnego rozwoju własnych możliwości”. Stąd też wraz z Soborem potępia wszystko, co godzi w samo życie i co narusza całość osoby ludzkiej, a zatem i życie (GS 27; RH 17).

Szczególnie „bezwarunkową konieczność ochrony życia ludzkiego” podkreśla w encyklice *Veritatis splendor*. Jan Paweł II wyjaśnia, że naturalne prawo moralne nie może być pojmowane, jako zbiór norm biologicznych, lecz winno być określone, jako *rozumny porządek*, według którego człowiek jest powołany przez Stwórcę do kierowania swoim życiem i wszelkimi czynami, także w relacji do swojego ciała i płci. Źródłem i uzasadnieniem tego bezwarunkowego poszanowania życia ludzkiego jest godność osoby, wynikająca z naturalnego, rozumnego porządku Stwórcy. Stąd życie człowieka jest jego fundamentalnym dobrem. Dlatego też zabójstwo niewinnej ludzkiej istoty pozostaje zawsze niedozwolone [Chomik 1994, 284]. Wbrew kulturze proaborcyjnej, *Veritatis splendor* jest także „blaskiem prawdy” o życiu ludzkim, które uznaje jako fundamentalne dobro człowieka²⁹. W kwestiach szczegółowych odwołuje do Katechizmu³⁰, który poświęca całą sekcję zagadnieniom aborcji (KKK 2270-2275). Tam nauka Kościoła nie tylko potwierdza, że życie ludzkie powinno być uszanowane i strzeżone w sposób

²⁹ Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae cunctis catholicae Ecclesiae episcopis de quibusdam quaestionibus fundamentalibus doctrinae moralis Ecclesiae *Veritatis splendor* (6.08.1993), AAS 85 (1993), s. 1133-228; tekst polski w: Jan Paweł II, *Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła Veritatis splendor*, Tum, Wrocław 1993, nr 50.

³⁰ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski w: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012 [dalej cyt.: KKK].

absolutny od momentu poczęcia, ale również upomina się o prawa osoby dla istoty ludzkiej, od samego początku jej istnienia, w tym o nienaruszalne prawo do życia (KKK 2270). Czyn aborcyjny natomiast, bezpośrednio zamierzony jako cel albo jako środek do osiągnięcia celu, jest określony poważnym przeciwstawieniem prawu moralnemu oraz „okropnym przestępstwem” (KKK 2271) [Chomik 1994, 285-86].

Nie tylko posoborowa doktryna Kościoła na temat poczętego życia ludzkiego oparta na przesłankach wynikających z prawa Bożego pozytywnego i naturalnego, ale również normy prawa kanonicznego biorą życie w szczególnej ochronę. Ochrona ta jest dostosowana do natury i celu społeczności kościelnej. Prawo kanoniczne zmierza do ochrony poczętego życia, przede wszystkim poprzez swoje normy regulujące zadanie należytego przygotowania wiernych do zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego i życia w rodzinie.

Ochrona poczętego życia ludzkiego w KPK/83, wskazuje chociażby na to, że prawodawca kościelny przyznaje „żyjącym płodom poronionym” zdolność do przyjęcia chrztu, jak każdemu innemu człowiekowi, który nie został jeszcze ochrzczony. „Płody poronione, jeżeli żyją, o ile to jest możliwe, należy chrzcić” (kan. 871). W ten sposób ustawodawca wskazuje, że żywy płód ludzki jako prawdziwy człowiek, ma prawo być włączony w Misterium Paschalne Chrystusa i przez stanowczy nakaz udzielenia mu chrztu, zabezpiecza jego życie wieczne. W danym wypadku zgoda na chrzest nie jest wymagana, ponieważ zachodzi tu niebezpieczeństwo śmierci, tzw. *casus in periculo mortis* (kan. 868 § 2).

Kodeks Prawa Kanonicznego chroni również poczęte życie ludzkie przez przyznanie matce prawa do separacji, czyli odejścia od męża w wypadku poważnego niebezpieczeństwa z jego strony dla jej duszy lub ciała albo wprost dla jej dziecka. Uprawnienie to wynika z normy zawartej w kan. 1153 § 1: „Jeżeli jedno z małżonków stanowi źródło poważnego niebezpieczeństwa dla duszy lub ciała drugiej strony albo dla potomstwa, lub w inny sposób czyni zbyt trudnym życie wspólne, tym samym daje drugiej stronie zgodnie z prawem przyczynę odejścia, bądź na mocy dekretu ordynariusza miejsca, bądź też gdy niebezpieczeństwo jest bezpośrednie, również własną powagą”. W świetle tego kanonu żona będąca w ciąży, namawiana przez męża do usunięcia z łona poczętego dziecka, bita z powodu zajścia w ciążę lub przymuszana do spożycia środków medycznych niszczących płód ludzki – może odejść od takiego współmałżonka. Natomiast kan. 1154 reguluje sprawy po zajściu separacji małżonków, wskazując na odpowied-

nie utrzymanie i wychowanie dzieci, a zwłaszcza stworzenie warunków, aby matka mogła w spokoju urodzić dziecko³¹.

Karna ochrona życia człowieka nienarodzonego w prawie kanonicznym polega na uznaniu za przestępstwo zewnętrznego grzechu ciężkiego przerwania ciąży. Prawodawca postanowił, że „kto powoduje przerwanie ciąży, po zaistnieniu skutku, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa” (kan. 1398) [Arias 2011, 1044-45]. Takie sformułowanie kanonu rodzi różne pytania: Na czym polega czyn przestępczy przerwania ciąży? Kto go może popełnić? Jaki jest wymagany stopień winy do zaistnienia tego przestępstwa? Dlaczego prawodawca każe za ten czyn karą ekskomuniki *latae sententiae*, czyli wiążącej mocą samego prawa?

Prawodawca kościelny nie podaje ścisłej, ustawowej definicji przestępczego czynu przerywania ciąży. W tradycji kościelnej jednak przez czyn ten rozumiano zawsze spędzenie płodu ludzkiego w jakimkolwiek jego stadium rozwojowym, tzn. przedmiotem przestępstwa był zarówno zarodek już ukształtowany, jak również dopiero co powstały embrion ludzki [Góralski 1991, 141]. Ustawodawca w KPK/83 przyznaje prawo do życia. W kan. 1398 użyte słowo *abortus* oznacza wprost zamierzone przerwanie życia płodu ludzkiego przez zadanie mu śmierci w łonie matki lub przedwczesne usunięcie go z jej łona. Tak rozumiane przerwanie ciąży powoduje zaciągnięcie kary w postaci ekskomuniki *latae sententiae*, która nie domaga się osobnego kanonicznego upomnienia, bowiem w tym jednak wypadku występuje upomnienie ustawowe [Krukowski 1987, 199], gdyż chodzi o zagrożenie ekskomuniką *latae sententiae*. Jeśli więc ktoś wprost zmierza do zadania śmierci płodowi ludzkiemu, uważa się, że działa on z uporem. Możemy mieć tu do czynienia z dwoma rodzajami czynu przestępczego: przez działanie lub przez zaniechanie działania. W kan. 1398 prawodawca postanowił również, że czyn ten musi być skuteczny, czyli że musi powodować śmierć płodu ludzkiego w łonie matki lub poza nim. Kiedy jest skuteczny, ma znamię czynu przestępczego. W wypadku zamierzenia takiego czynu, lecz nie uskutecznienia go z własnej woli, nie mamy do czynienia z przestępstwem dokonany. Natomiast, gdy zamiar dokonania czynu spędzenia płodu ludzkiego nie dochodzi do skutku z przyczyny niezależnej od woli jego autora, ma miejsce, tzw. przestępstwo chybione, które nie konstytuuje przestępstwa przerwania ciąży i w konsekwencji nie może powodować zaciągnięcia kary ekskomuniki przewidzianej w kan. 1398 [Lem-

³¹ „Z chwilą zdecydowania o separacji małżonków, należy się zatroszczyć o odpowiednie utrzymanie i wychowanie dzieci” (kan. 1154). Por. Hervada 2011, 866.

pa 1991, 262]³².

Podmiotem przestępstwa z kan. 1398 jest każdy katolik, który świadomie i dobrowolnie wprost dla zadania śmierci, dokonuje skutecznie w jakikolwiek sposób spędzenia płodu ludzkiego. Za czyn skuteczny usunięcia ciąży grozi kara ekskomuniki *latae sententiae*, którą przestępca zaciąga mocą samego prawa [Arias 2011, 1044-45]. Ukarane zostają następujące osoby:

– wszyscy, którzy świadomie dokonują zabiegu zmierzającego wprost do przerwania ciąży, np. lekarz, położna, niezależnie od tego z jakiej woli działają;

– matka, która dobrowolnie poddała się zabiegowi przerwania ciąży celem zadania śmierci swemu dziecku;

– matka, która sama usunęła ciążę przez zastosowanie środków zewnętrznych, np. dźwigając nadmierne ciężary lub wewnętrznych, np. zażywając tabletki niszczące płód ludzki;

– wszyscy współnicy konieczni, którzy swoim postępowaniem, np. skierowaniem na zabieg, zleceniem, nakazem, radą, czy dostarczeniem środków, skutecznie przyczyniają się do usunięcia żywego płodu ludzkiego z łona matki (kan. 1329) [Lempa 1991, 262].

W świetle kan. 1329 § 2 ci, którzy nie zdecydowali wspólnie, że usuną płód ludzki, bez których działania przestępstwo i tak byłoby popełnione, chociaż wbrew swej woli przyczynili się do spędzenia płodu ludzkiego (np. pielęgniarka, która z polecenia lekarza podawała narzędzia chirurgiczne) popełniają przestępstwo i zaciągają karę ekskomuniki mocą samego prawa. Prawodawca kościelny nie uważa za przestępców z tytułu przerywania ciąży tych, którzy habitualnie są pozbawieni używania rozumu, chociaż wydawali się zdrowi w chwili przekroczenia ustawy kan. 1398. Tłumaczy to norma kan. 1322, która ustanawia wobec takich osób niezdolność prawną do popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa³³. Poza tym, nie popełniają przestępstwa sprawcy przerywania ciąży, którym z braku jakiejkolwiek winy nie można przypisać tego czynu jako przestępczego. Stosownie do przepisu kan. 1323 nie jest przestępcą i nie podlega żadnej karze kościel-

³² Papieska Komisja orzekła w 1988 r., że pojęcie aborcji w rozumieniu kanonicznego prawa karnego obejmuje doprowadzenie do śmierci płodu ludzkiego w jakikolwiek sposób od chwili poczęcia. Tekst dokumentu zob.: Majer 2011, 1327.

³³ „Habitualnie pozbawionych używania rozumu uważa się za niezdolnych do popełnienia przestępstwa, chociażby wydawali się zdrowi w chwili przekraczania ustawy lub nakazu” (kan. 1322).

nej ten:

– kto naruszył kan. 1398 przerywając ciążę z powodu ignorancji niezawinionej i nieuwagi lub błędu, np. ktoś bez winy błędnie sądził, że wolno spędzić płód ludzki dla ratowania życia matki;

– kto przerwał ciążę pod wpływem przymusu fizycznego, np. kobieta po poczęciu dziecka, którą siłą zmuszono do zażycia środków medycznych niszczących płód ludzki;

– kto spowodował przerwanie ciąży na skutek wypadku, np. ktoś wywołał poronienie u kobiety, którą potrącił niechcący podczas wypadku samochodowego;

– nie jest przestępcą i ten, którego wina nie konstytuuje przestępstwa.

Na stopień winy koniecznej do zaistnienia przestępstwa przerwania ciąży wskazuje przede wszystkim zamieszczony w kan. 1398 czasownik *procurare* (mieć staranie o coś, rozmyślnie dążyć do czegoś). W ten sposób prawodawca jednoznacznie określił, że przerwanie ciąży jest przestępstwem umyślnym (*delictum dolosum*)³⁴. Wymóg owej winy umyślnej potrzebnej do zaistnienia przestępstwa przerwania ciąży potwierdza podana w kan. 1398 sankcja karna, którą jest ekskomunika *latae sententiae*. Prawodawca kodeksowy przewiduje taką karę tylko za przestępstwo umyślne (por. 1318). Zgodnie z kan. 1321, wina umyślna polega na umyślnym (świadomym i celowym) naruszeniu prawa lub nakazu. Istotnym elementem winy umyślnej jest intencja pogwałcenia prawa. Ze strony woli wymagana jest wolność w działaniu. Natomiast podstawowym warunkiem wolnego działania musi być świadomość, że samo działanie lub skutki z niego wynikające są zabronione przez prawo [Krukowski 1987, 128]. Wobec powyższego nie popełnia przestępstwa i nie zaciąga ekskomuniki ten, kto powoduje usunięcie ciąży z winy nieumyślnej, określonej w kan. 1321 § 2, jako zaniedbanie należytej staranności.

Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego wyróżnia dwa rodzaje kar. Kary poprawcze i ekspiacyjne. Do kar poprawczych należą: ekskomunika, interdykt i suspensa. Najsurowszą z kar poprawczych jest ekskomunika *latae sententiae* lub *ferendae sententiae*. Ekskomunikę *latae sententiae* zaciąga się z chwilą popełnienia przestępstwa. Za popełnienie przestępstwa

³⁴ Termin *procurare* wskazuje na konieczność złego zamiaru, lecz nie w najwyższym stopniu. Stąd przekroczenie ustawy posługującej się tym terminem uwalnia sprawcę od odpowiedzialności, jeżeli działał on pod wpływem winy nieumyślnej, czyli wyklucza przestępstwo nieumyślne, nie wyłącza natomiast przestępstwa umyślnego (*delictum dolosum*). Por. Myrcha 1960, 277.

przerwania ciąży prawodawca kościelny ustanowił karę ekskomuniki *latae sententiae* (kan. 1398), która jest najcięższą [Syryjczyk 1985, 44] ze wszystkich kar kościelnych i dosięga przestępcę z chwilą śmierci spędzonego płodu ludzkiego. Polega ona na zakazie sprawowania czynności liturgicznych podczas Mszy Świętej, lub w jakichkolwiek obrzędach kultu: sprawowania sakramentów i sakramentaliów oraz przyjmowania ich, wykonywania urzędów kościelnych, posług lub jakiegokolwiek innego zadania kościelnego, a także wydawania aktów rządzenia (kan. 1331 § 1).

Od kary ekskomuniki zaciągniętej na skutek popełnienia przestępstwa przerwania ciąży, może uwolnić każdy ordynariusz miejsca na forum zewnętrznym, a także każdy biskup w akcie sakramentalnej spowiedzi (kan. 1355 § 2). W zakresie sakramentalnym na mocy prawa powszechnego od ekskomuniki *latae sententiae* za przestępstwo przerwania ciąży może uwolnić kanonik penitencjarz tak kościoła katedralnego, jak i kościoła kolegiackiego (kan. 508 § 1). W trosce o dobro wiernych najwyższy prawodawca kościelny poleca, aby tam, gdzie nie ma kapituły, biskup diecezjalny mianował jakiegoś kapłana wyznaczonego do tego zadania (kan. 508 § 2). W sakramencie pokuty, na mocy prawa powszechnego, od tej kary może także uwolnić w niebezpieczeństwie śmierci każdy kapłan posiadający ważne święcenia kapłańskie (kan. 976). W zwyczajnych warunkach każdy spowiednik może uwolnić od ekskomuniki *latae sententiae*, jeżeli stwierdzi, że penitentowi trudno jest pozostawać w grzechu ciężkim przez czas konieczny do tego, by uwolnił go od niej kompetentny przełożony. W takim wypadku spowiednik udzielający odpuszczenia kary i rozgrzeszenia powinien nałożyć na penitenta obowiązek udania się w ciągu miesiąca, pod groźbą ponownego popadnięcia w karę, do kompetentnego przełożonego lub do kapłana posiadającego odpowiednie uprawnienia³⁵ po zleceniu, jak ma zadość uczynić za popełnione przestępstwo, a następnie wyznaczyć mu odpowiednią pokutę i w razie potrzeby nakazać naprawienie zgorszczenia i wyrównanie wyrządzonej szkody (kan. 1357 § 2).

Konferencja Episkopatu Polski 29 marca 1984 r. wydała uchwałę w celu ujednoczenia na terenie Polski uprawnień do rozgrzeszania z ekskomuniki, w którą popadają dopuszczający się przestępstwa przerwania ciąży. Jurysdykcję taką z dniem 23 kwietnia 1984 r. mają:

- księża dziekani i wicedziekani;
- proboszczowie i administratorzy parafii;

³⁵ W myśl kan. 508 § 2 kompetentnym przełożonym jest kanonik penitencjarz lub kapłan upoważniony przez biskupa diecezjalnego.

- wszyscy kapłani spowiadający w kościele katedralnym oraz w sanktuariach określonych przez biskupa diecezjalnego;
- przełożeni wyżsi i przełożeni domów kleryckich instytutów życia konsekrowanego oraz kleryckich stowarzyszeń życia apostołskiego;
- wszyscy spowiednicy:
 - a) w czasie komunii wielkanocnej³⁶, misji i rekolekcji,
 - b) w czasie kanonicznych wizytacji biskupich i odpustów parafialnych,
 - c) z okazji spowiedzi w szpitalach i chorych, którzy nie wychodzą z mieszkania oraz kobiet ciężarnych,
 - d) z okazji spowiedzi narzeczonych, żołnierzy i więźniów,
 - e) z okazji spowiedzi generalnych przynajmniej z okresu jednego roku³⁷.

Oprócz kary ekskomuniki, prawodawca kodeksowy ustanowił dodatkowe sankcje na duchownego i zakonnika. Duchowny, który popełnił przestępstwo przerwania ciąży jako główny sprawca lub współsprawca, zaciąga nieprawidłowość, czyli stałą przeszkodę zarówno do przyjęcia dalszych święceń, jak też do wykonywania już posiadanych (kan. 1044 § 1, 3°). Natomiast zakonnik winny tego przestępstwa powinien być wydalony z instytutu (kan. 695 § 1). Jeżeli jest on duchownym, zaciąga ponadto przedstawione wyżej nieprawidłowości i jest nimi związany także po wydaleniu z zakonu. Od nieprawidłowości z tytułu popełnienia przestępstwa przerwania ciąży dyspensuje tylko Stolica Apostolska (kan. 1047 § 2).

Dokonując rozpoznania, czy dana osoba zaciągnęła kary kościelne z powodu przerwania ciąży, spowiednik i sędzia kościelny muszą pamiętać, że prawodawca nie zawsze karze za popełnione przestępstwo karą przewidzianą w ustawie karnej. Kan. 1324 § 3 podaje zasadę, że wszystkie okoliczności zmniejszające pocztytalność karną wymaganą do zaistnienia przestępstwa wyjmują przestępcę spod kar *latae sententiae*. W odniesieniu do

³⁶ Okres komunii wielkanocnej w Polsce trwa od niedzieli Męki Pańskiej, czyli Palmowej, do niedzieli uroczystości Trójcy Świętej. Por. *Wyznaczenie czasu komunii św. wielkanocnej na okres od niedzieli pięćdziesiątnicy do terminu ustalonego przez ordynariusza (Gdańsk 12/1969/445)*, w: *Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961-1970*. Tom I. *Dokumenty dotyczące Polski wydane przez Stolicę Apostolską, Prymasa Polski i Konferencję Episkopatu Polski*, oprac. i tłum. T. Pieronek, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1971, s. 115.

³⁷ Tekst uchwały Konferencji Episkopatu Polski z dnia 29 marca 1984 r. zob.: Krukowski 1987, 206. W myśl tej uchwały osoby, które otrzymały rozgrzeszenie od wymienionych w niej kapłanów, nie są zobowiązane do udawania się po zleceniu do kanonika penitencjarza lub przełożonego kościelnego.

przestępstwa przerwania ciąży w myśl kan. 1323 i 1324 § 1 oznacza to, że nie zaciąga kary ekskomuniki za jego popełnienie ten:

- kto posiadał tylko niezupełne używanie rozumu;
- kto nie posiadał używania rozumu na skutek zawinionego nadużycia alkoholu lub podobnego zaburzenia umysłowego (np. narkotyków), jeżeli nietrzeźwość lub inne zaburzenia umysłowe nie były celowo spowodowane dla popełnienia przestępstwa albo wytłumaczenia się od winy (kan. 132);
- kto spowodował je na skutek poważnego wzburzenia uczuciowego (np. wielkiej nienawiści do ojca dziecka), jeżeli uczucie to nie zostało umyślnie wywołane lub nie było rozmyślnie podtrzymywane dla popełnienia przestępstwa albo wytłumaczenia się od winy (kan. 132);
- kto nie ukończył jeszcze osiemnastego roku życia (jeżeli nie ukończył jeszcze szesnastego roku życia, jest wolny od wszelkiej kary kościelnej) (kan. 1323 § 1) [Krukowski 1987, 135];
- kto dokonał go pod naporem względnie ciężkiej bojaźni (np. żona w obawie przed mężem, który nie mógłby jej wybaczyć, że dziecko zostało poczęte na skutek zdrady małżeńskiej), konieczności (np. lekarz, któremu za odmówienie wykonania zabiegu grozi faktyczne pozbawienie wolności), wielkiej niedogodności (np. gdy uratowanie dziecka poczętego nie było już moralnie możliwe, a dalsze przetrzymywanie go w łonie matki groziło śmiercią matki).

Dokonując podsumowania tej części opracowania można stwierdzić, iż prawo człowieka do życia wynika zarówno z Objawienia, jak i z zasad rozumowych i prawnych przysługujących mu z racji jego człowieczeństwa. Prawo to jest nietykalne, a godzenie w życie ludzkie jest zabójstwem. Człowiek od samego początku, czyli od momentu poczęcia uważany jest za istotę ludzką, będącą podmiotem praw mu należnych. Dlatego wszelkiego rodzaju interwencje przeciwko życiu ludzkiemu nie mogą być dopuszczane. Takie przekonanie buduje wspólnoty eklezjalne na podstawie doktryny biblijno-teologicznej, która staje się fundamentalna dla norm prawnych i nauczania Kościoła.

5. ISTOTNE WNIOSKI I POSTULATY DLA WSZYSTKICH SYSTEMÓW PRAWA W ZAKRESIE OCHRONY ŻYCIA DZIECKA POCZĘTEGO

Poszanowanie dla rodzącego się życia ludzkiego nakłada obowiązek szczególnej opieki ze strony wszystkich ludzi, dlatego obowiązek pomocy

najbardziej niewinnemu życiu ludzkiemu spoczywa nie tylko na chrześcijanach, ale również na wszystkich osobach. Poszanowanie dla życia w pierwszych momentach jego istnienia jest czymś uniwersalnym, jest płaszczyzną spotkania pomiędzy ludźmi wierzącymi i niewierzącymi. Nienarodzony, jako najbardziej niewinny i bezbronny istnienie ludzkie, uczestniczy w życiu danej grupy społecznej poprzez sam fakt zaistnienia. Stąd też nienaruszalne prawo do życia każdej niewinnej jednostki ludzkiej stanowi podstawową wartość moralną, dotyczy naturalnego porządku i integralnego powołania osoby ludzkiej, jednocześnie jest istotnym elementem społeczeństwa eklezjalnego i świeckiego oraz systemów obowiązującego ich prawa [Nagórny 1997, 237]. Współczesny rozwój społeczny, polityczny i gospodarczy spowodował wiele przemian w dziedzinie przekazywania, jak i ochrony życia ludzkiego, szczególnie nowo poczętego. Powstały nowe zagadnienia, problemy natury moralnej i prawnej, których Kościołowi i państwu nie wolno pomijać milczeniem³⁸.

Ochrona życia poczętego stanowi przedmiot wyjątkowej troski Kościoła przejawianej w imię poszanowania zarówno Stwórcy i Dawcy życia, jak i samego życia. Dlatego Tradycja od zarania nauczała, że życie już od momentu poczęcia, jak i w różnych okresach jego rozwoju powinno być szanowane w sposób absolutny. Wraz z upływem czasu ta sama Tradycja Kościoła nauczała o podstawowej i trwałej wartości przykazania „nie zabijaj”, które bardzo wyraźnie eksponuje treść negatywną. Owo przykazanie wskazuje na granicę, której nigdy nie można przekroczyć. Skłania do szacunku dla życia, prowadząc do jego obrony i do postępowania drogą miłości (EV 54). Nieustannie podkreśla, że człowiek, jako jedyne stworzenie na ziemi, które Bóg powołał do istnienia, jest obrazem Boga – Stwórcy. Jan XXIII nauczał, że „życie ludzkie jest święte, ponieważ od samego początku domaga się stwórczego działania Boga” (MM 447). To Bóg jest Panem życia, od początku aż do jego końca i nikt, w jakiegokolwiek sytuacji, nie ma prawa do zniszczenia życia niewinnej istoty³⁹.

Kościół nauczając o nienaruszalnych wartościach i wymogach prawa Bożego, jednocześnie ogłasza zbawienie, a przez sakramenty święte otwie-

³⁸ Paulus PP. VI, Sollemnis Professio Fidei A Paulo VI Pont. Max. pronuntiata ante Basilicam Petrianam die XXX mensis Iunii anno MCMLXVIII, anno a fide vocato, et saec. XIX a martyrio SS. Petri et Pauli App. completis (30.06.1968), AAS 60 (1968), s. 433-46.

³⁹ Pius XII, *Przemówienie do uczestników Unii Lekarsko-Biologicznej św. Łukasza* (12.11.1944), w: *Przemówienia i postania radiowe*, VI (1944-45), s. 191-92.

ra drogi łaski, dzięki którym człowiek staje się nowym i wolnym stworzeniem, zdolnym odpowiedzieć na Boski plan Stworzyciela i Zbawcy (HV 25). Tym samym podkreśla, że należy bezwzględnie odrzucić bezpośrednio naruszanie rozpoczętego już procesu życia, a przede wszystkim bezpośrednio przerywanie ciąży, choćby było ono dokonywane ze względów czysto leczniczych. W encyklice Piusa XII *Humani generis* czytamy, iż Kościół otaczając swoją troską każde nowo poczęte dziecko wypełnia swoje wielkie posłannictwo. Jest to posłannictwo całego Kościoła w tworzeniu kultury życia. Tworzenie tejże kultury powinno rozpocząć się od kształtowania i uwrażliwiania sumienia na wartość, jaką jest ludzkie życie. To Chrystus postawił dziecko w samym centrum Królestwa Bożego, mówiąc: „Dopuszczcie dzieci i nie przeszkadzajcie im przyjść do Mnie; do takich bowiem należy królestwo niebieskie” (por. EV 96).

Problemowi zagrożeń życia ludzkiego w naszych czasach poświęcony był Nadzwyczajny Konsystorz Kardynałów, obradujący w Rzymie od 4 do 7 kwietnia 1991 r. Po obszernym i głębokim omówieniu problemu oraz wyznań, jakie stawia on całej ludzkiej rodzinie, a zwłaszcza wspólnocie chrześcijańskiej, Kardynałowie zwrócili się z prośbą, aby potwierdzić wartość ludzkiego życia i jego nienaruszalność. Tego rodzaju zagadnienia wymagały od Nauczycielskiego Urzędu Kościoła nowego i pogłębionego rozważania dotyczącego zasad moralnej nauki o małżeństwie, która jest oparta przede wszystkim na prawie naturalnym, ubogaconym przez Objawienie Boże. Małżonkowie w pełnieniu obowiązków przekazywania życia nie mogą postępować dowolnie, jak gdyby wolno im było w sposób niezależny określać moralne metody postępowania. Są oni zobowiązani dostosować swoje postępowanie do planu Boga – Stwórcy, wyrażonego w samej naturze małżeństwa oraz określonego w stałym nauczaniu Kościoła (GS 50-51). Kościół wypełniając swoje zadanie nauczycielskie wydał szereg odpowiednich dokumentów, które omawiają zarówno naturę małżeństwa, jak też odpowiednie korzystanie z praw małżeńskich oraz obowiązki małżonków.

Instrukcja *Donum vitae* jest dokumentem, w którym znajdujemy na podstawie dotychczasowej nauki Magisterium, właściwe odpowiedzi na zasadnicze pytania dotyczące nienaruszalności życia. Magisterium Kościoła nie chce zabierać głosu w dziedzinie nauk doświadczalnych, lecz uwzględniając dane badań naukowych i technicznych, pragnie przedstawić na mocy własnej misji i urzędu apostołskiego, naukę moralną odpowiadającą godności osoby i jej integralnemu powołaniu. Pragnie przedstawić kryteria moralne o stosowaniu badań naukowych i technicznych, w szczególności

do tego, co odnosi się do życia ludzkiego i jego początków⁴⁰. Interwencja Kościoła w tę dziedzinę jest motywowana miłością, którą Kościół jest dłużny człowiekowi, pomagając mu w rozpoznaniu i poszanowaniu swoich praw i obowiązków. Kościół nieustannie poznaje tajemnicę człowieka (GS 22). Głosząc Ewangelię, objawia człowiekowi jego godność i pozwala mu odkrywać w pełni prawdę o sobie.

Matka Kościół podkreśla, że interwencja dokonywana na ciele ludzkim nie dotyczy tylko tkanek, narządów i ich funkcji, lecz angażuje również na różnych poziomach samą osobę. Pociąga to za sobą niesamowitą odpowiedzialność moralną. Jan Paweł II stwierdził z naciskiem, przemawiając do światowej Organizacji Lekarskiej: „Każda osoba ludzka w swej niepowtarzalnej wyjątkowości nie jest złożona tylko z ducha, lecz także i z ciała i dlatego w ciele i poprzez ciało dociera się do samej osoby w jej konkretnej rzeczywistości. Szacunek dla godności człowieka pociąga w konsekwencji obronę owej tożsamości człowieka – *corpore et anima unus* – jedność ciała i duszy”⁴¹. Badania prenatalne, które nie wzbudzają obiekcji moralnych, o ile są podejmowane w celu wskazania ewentualnych terapii, których podjęcia wymaga zdrowie dziecka nienarodzonego, zbyt często dostarczają okazji do zaproponowania i wykonywania przerywania ciąży.

Spotykamy także przypadki, kiedy zarzuca się Kościołowi Katolickiemu, iż sprzyja rozpowszechnieniu się przerywania ciąży, ponieważ pozostaje przy swojej nauce o moralnej niegodziwości antykoncepcji. Należy tu podkreślić, że „zarówno antykoncepcja, jak i przerywanie ciąży, z moralnego punktu widzenia, to dwa zasadniczo różne rodzaje zła”. Jedno jest sprzeczne z pełną prawdą aktu płciowego, jako właściwego wyrazu miłości małżeńskiej, drugie niszczy życie ludzkiej istoty. Ścisła więź łącząca praktykę antykoncepcji z przerywaniem ciąży staje się coraz bardziej oczywista, czego dowodem jest produkcja środków chemicznych, wkładek wewnątrzmacicznych oraz szczepionek, które są równie łatwo dostępne, jak środki antykoncepcyjne, ale w rzeczywistości doprowadzają do przerywania ciąży w najwcześniejszych stadiach rozwoju życia nowej, bezbronnej istoty ludzkiej (EV 13).

Na Soborze Watykańskim II Kościół przedstawił światu, swoją stałą, pewną i niezmienną naukę, według której „życie ludzkie, raz poczęte, powinno być chronione z największą troską; a przerywanie ciąży jako dzie-

⁴⁰ Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników 35 Zgromadzenia Ogólnego Światowej Organizacji Lekarskiej* (29.10.1983), AAS 76 (1984), s. 390.

⁴¹ Tamże.

ciobójstwo uznane za odrażające przestępstwo” (DV 2). Kongregacja Nauki Wiary przypomina nauczanie zawarte w „Deklaracji o przerywaniu ciąży”: „Od momentu, w którym jajo zostaje zapłodnione, rozpoczyna się nowe życie, które nie jest życiem ojca lub matki, lecz nowej istoty ludzkiej rozwijającej się niezależnie od nich. Nie stałaby się ona nigdy istotą ludzką, jeśli by nią nie była od samego początku. Do tej tezy oczywistej, zawsze przyjmowanej, współczesna wiedza genetyczna dostarcza cennego potwierdzenia. Wykazała ona, że od pierwszej chwili ma ustalony program tego, czym będzie ta istota żyjąca: człowiekiem, tym człowiekiem – konkretnym ze swymi cechami charakterystycznymi już dobrze określonymi. Od momentu zapłodnienia rozpoczyna się historia życia ludzkiego, którego każda z różnych zdolności wymaga czasu dla swego rozwoju i działania”⁴². Nauka ta została potwierdzona przez najnowsze zdobycze ludzkiej biologii, która uznaje, że w zygocie⁴³, powstałej z zapłodnienia, tworzy się już tożsamość biologiczna nowej jednostki ludzkiej.

Należy podkreślić, że absolutna nienaruszalność niewinnego życia ludzkiego jest również prawdą moralną wynikającą z nauczania Pisma Świętego, niezmiennie uznawaną przez Tradycję Kościoła i jednomyślnie głoszoną przez jego Magisterium. Kościół opowiada się za prawem do życia. obrońcami i rzecznikami tego prawa winni być w sposób szczególny wierzący w Chrystusa, orędownicy prawdy przypomnianej przez Sobór Watykański II: „Syn Boży przez wcielenie Swoje zjednoczył się z każdym człowiekiem”. W tym zbawczym wydarzeniu objawia się ludzkości nie tylko bezgraniczna miłość Boga, który „tak umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał” (J 3,16), ale także nieporównywalna wartość każdej osoby. Kościół mocno wierzy, że życie ludzkie, choć nawet słabe i cierpiące, jest zawsze wspaniałym darem Bożej dobroci. Kościół jest powołany do tego, aby wszystkim ukazać na nowo, z coraz większym przekonaniem, swoją wolę rozwijania wszelkimi środkami życia ludzkiego i bronięcia go przeciw jakiegokolwiek zasadzką, niezależnie od stanu i stadium rozwoju, w którym się ono znajduje.

Prawo do życia przysługuje każdej istocie ludzkiej od samego momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci. Podobnie prawna ochrona życia ludzkiego powinna obejmować cały ten okres. Jednak we współczesnym świe-

⁴² Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio de abortu procurato *Quaestio de abortu procurato* (18.11.1974), AAS 66 (1974), s. 738, nr 12-13.

⁴³ Zygota – komórka diploidalna powstała w wyniku połączenia się dwóch gamet; zapłodniona komórka jajowa.

cie obserwujemy proces legalizacji różnych form zamachu na życie, przybierające chociażby postać aborcji. W tym przypadku życie ludzkie zostaje pozbawione prawno-karnej ochrony w okresie, gdy jest ono najsłabsze i najbardziej zależne od innych [Grześkowiak 1999, 3-5]. Problem przerywania ciąży i liberalizacji prawa w tym zakresie niemal wszędzie stał się przedmiotem ostrych dyskusji. Nie ma kraju, w którym zabójstwo człowieka nie byłoby zabronione i karane. Ponadto ów zakaz i kary dotyczą również świadomego spędzania płodu⁴⁴. Obecnie opinia publiczna domaga się złagodzenia tego rodzaju zakazu. Uzasadnia się to w sposób bardzo prosty: jeśli wielu obywateli, a szczególnie wierni Kościoła Katolickiego potępiają spędzanie płodu, to wielu innych, przeciwnie, aprobuje je. Zagadnienie prawnej ochrony dziecka poczętego znajduje poczesne miejsce w refleksji teologów moralistów oraz bioetyków. Opieka prawna ma stanowić praktyczne zabezpieczenie ze strony społeczeństwa tak fundamentalnego prawa, jak prawo do życia.

Zadaniem prawa cywilnego jest przede wszystkim ochrona ładu społecznego opartego na prawdziwej sprawiedliwości, tak abyśmy „mogli prowadzić życie ciche i spokojne z całą pobożnością i godnością” (1Tm 2,2). Właśnie dlatego prawo cywilne musi zapewnić wszystkim członkom społeczeństwa poszanowanie podstawowych praw, które należą do natury osoby i które musi uznać i chronić każde prawo stanowione⁴⁵. Wśród nich pierwszym i podstawowym jest nienaruszalne prawo do życia każdej niewinnej ludzkiej istoty⁴⁶.

Władza państwowa powinna uważać za świętą powinność uznawanie prawdziwej natury instytucji, jakimi są rodzina i małżeństwo. Należy zabezpieczyć prawa rodziców do rodzenia potomstwa i wychowywania go na łonie rodziny. Jeżeli natomiast obowiązku przekazywania życia nie chce się pozostawić samowoli ludzkiej, trzeba uznać pewne nieprzekraczalne granice władzy człowieka nad własnym ciałem i jego naturalnymi funkcjami, granice, których nikt nie ma prawa przekraczać, ani osoba prywatna, ani władza publiczna (HV 17). Prawna tolerancja przerywania ciąży nie może w żadnym przypadku powoływać się na szacunek dla sumienia in-

⁴⁴ Przez spędzanie płodu (*procuratio abortus*) należy tu rozumieć jakikolwiek niedozwolony zabieg, zmierzający wprost do usunięcia z łona matki płodu niedojrzałego, niedonoszonego, czyli niezdolnego do życia poza łonem matki. Zob.: Bączkiewicz 1958, 578.

⁴⁵ S. Thomas de Aquino, *Summae Theologiae*, I-II, q. 96, a. 2.

⁴⁶ Tamże.

nych właśnie dlatego, że społeczeństwo ma prawo i obowiązek bronić się przed nadużyciami dokonywanymi w imię sumienia i pod pretekstem wolności. Dlatego właściwym obowiązkiem państwa jest ochrona praw każdego człowieka i strzeżenie najsłabszych w tym jeszcze nienarodzonych⁴⁷. Do obowiązków władzy publicznej należy przede wszystkim takie działanie, aby prawo cywilne opierało się na podstawowych normach prawa moralnego w tym, co odnosi się do praw człowieka, życia ludzkiego i instytucji rodziny (DV 3). Cokolwiek prawa cywilne stanowią w tej sprawie, powinno być najzupełniej pewne, że człowiek nigdy nie może być posłuszny prawu, które samo w sobie jest niemoralne, czyli przyjmuje godziwość spędzania płodu [Mazurkiewicz 1985, 43]. Jan XXIII pisał na ten temat: „(...) jeśli sprawujący władzę nie uznają praw człowieka albo je gwałcą, to nie tylko sprzeniewierzają się powierzonemu im zadaniu, ale również wydawane przez nich zarządzenia pozbawione są wszelkiej mocy obowiązującej (...). Prawo ludzkie jest prawem w takiej mierze, w jakiej jest zgodne z prawym rozumem, a tym samym wypływa z prawa wiecznego. Kiedy natomiast jakieś prawo jest sprzeczne z rozumem, nazywane jest prawem niegodziwym. W takim przypadku jednak przestaje być prawem i staje się raczej aktem przemocy⁴⁸. Św. Tomasz powtórzył za św. Augustynem: „Każde prawo ustanowione przez ludzi o tyle ma moc prawa, o ile wypływa z prawa naturalnego. Jeśli natomiast pod jakimś względem sprzeciwia się prawu naturalnemu, nie jest już prawem, ale wypaczeniem prawa⁴⁹”.

Wyżej przedstawione zadania odnoszą się przede wszystkim i bezpośrednio do ludzkiego ustawodawstwa, które nie uznaje podstawowego i pierwotnego prawa każdego człowieka do życia. W ten sposób zmierza się do osłabienia szacunku dla życia i otwiera drogę postawą niszczącą zaufanie w relacjach społecznych. Wynika stąd, że gdy prawo cywilne dopuszczające przerywanie ciąży, już przez ten fakt przestaje być prawdziwym prawem, moralnie obowiązującym.

Zadaniem prawa ludzkiego jest przyczynianie się do odnowy społeczeństwa i wprowadzania takich warunków życia we wszystkich środowiskach, żeby zawsze było możliwe przyjęcie przychodzącego na świat dziecka

⁴⁷ Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio de abortu, s. 736-37.

⁴⁸ S. Thomas de Aquino, *Summae Theologiae*, I-II, q. 93, a 3 ad. 2 um.

⁴⁹ „Omne ius ab hominibus institutum tantum potestatis iuris habet quantum e lege naturali procedit. Si tamen aliqua ratione contra legem naturalem est, tunc non ius est, sed iuris deformatio appellatur”, S. Aurelius Augustinus, *De Libero arbitrio*, liber primus, cap. V, 11.

w sposób godny człowieka [Mazurkiewicz 1985, 46]. Musi być rozwijana wszelka pomoc dla rodzin i matek niepoślubionych, dla dzieci, oraz dobrze zorganizowana adopcja. Do głosu musi dojść wszelka pozytywna polityka, aby zawsze można było przeciwstawić przerywaniu ciąży alternatywę konkretną i uczciwą.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Benedykt XVI, Przemówienie z okazji 60-lecia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (10.12.2008), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 2 (2009), s. 18-19.
- Catechismus Catholicae Ecclesiae, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski w: Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Congregatio pro Doctrina Fidei, Instructio de observantia erga vitam humanam nascentem deque procreationis dignitate tuenda Donum vitae (22.02.1987), AAS 80 (1988), s. 70-102; tekst polski w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. 1, Wydawnictwo M, Kraków 1999, s. 309-43.
- Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christifideles totius Ecclesiae Catholicae: de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis Familiaris consortio (22.11.1981), AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski w: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym Familiaris consortio, Tum, Wrocław 1994.
- Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae ad Venerabiles Fratres in Episcopatu, ad Sacerdotes et Religiosas Familias, ad Ecclesiae filios et filias, necnon ad universos bonae voluntatis homines Pontificali eius Ministerio ineunte Redemptor hominis (4.03.1979), AAS 71 (1979), s. 257-324; tekst polski w: Jan Paweł II, Encyklika Redemptor hominis, Pallottinum, Poznań 1979.
- Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae cunctis catholicae Ecclesiae episcopis de quibusdam quaestionibus fundamentalibus doctrinae moralis Ecclesiae Veritatis splendor (6.08.1993), AAS 85 (1993), s. 1133-228; tekst polski w: Jan Paweł II, Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła Veritatis splendor, Tum, Wrocław 1993.
- Ioannes Paulus PP. II, Litterae encyclicae episcopis presbyteris et diaconis religiosi viris et mulieribus christifidelibus laicis universisque bonae voluntatis hominibus: de vitae humanae inviolabili bono Evangelium vitae (25.03.1995),

- AAS 87 (1995), s. 401-522; tekst polski w: Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium vitae*, Tum, Wrocław 1995.
- Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Familiis datae ipso volente sacro Familiae anno MCMXCTV Gratissimam sane* (2.02.1994), AAS 86 (1994), s. 868-925; tekst polski w: Jan Paweł II, *List do rodzin*, Tum, Wrocław 1994.
- Ioannes PP. XXIII, *Litterae encyclicae ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Primate, Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes, itemque ad universum clerum et christifideles catholici orbis: de recentioribus rerum socialium processibus ad christiana praecepta componendis Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-64; tekst polski w: Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Société d'Éditions Internationales, Paris 1965, s. 43-121.
- Ioannes PP. XXIII, *Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda Pacem in terris* (11.04.1963), AAS 55 (1963), s. 257-304; tekst polski w: Jan XXIII, *Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności Pacem in terris*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1969.
- Jan Paweł II, *Medycyna na służbie życia i człowieka. Przemówienie do uczestników XV Międzynarodowego Kongresu Federacji Stowarzyszeń Lekarzy Katolickich* (3.10.1982), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 3 (1982), nr 11-12, s. 6-7.
- Jan Paweł II, *Pielgrzymka do Ojczyzny, VERITON*, Warszawa 1981.
- Jan Paweł II, *Podstawy deontologii lekarskiej. Przemówienie do uczestników Zjazdu Światowego Towarzystwa Lekarskiego* (29.10.1983), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 4 (1983), nr 10, s. 22-23.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do kapłanów uczestniczących w Sympozjum na temat: Odpowiedzialne rodzicielstwo* (17.09.1983), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II, VI/2*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1983, s. 562-67.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników 35 Zgromadzenia Ogólnego Światowej Organizacji Lekarskiej* (29.10.1983), AAS 76 (1984), s. 390-93.
- Jan Paweł II, *Przemówienie podczas wizyty w siedzibie ONZ do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w Paryżu* (2.06.1980), AAS 72 (1980), s. 735-52.
- Jan Paweł II, *Homilia w Kaliszu pt. Rodzina wspólnotą życia i miłości* (4.06.1997), „L'Osservatore Romano” 7 (194) 1997, s. 34-36.
- Jan Paweł II, *Przesłanie z okazji 50. Rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (30.11.1998), „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie 3 (1999), s. 11-12.
- Papieska Komisja *Iustitia et Pax*, *Kościół a prawa człowieka* (10.12.1974), „Chrześcijanin w świecie” 50 (1977), s. 5-55.
- Paulus PP. VI, *Epistula apostolica Ad E.mum P. D. Mauricium S. R. E. Cardinalem Roy, Consilii de Laicis atque Pontificiae Commissionis Studiosorum a «Iustitia et pace» praesidem: octogesimo expleto anno ab editis Litteris Encyclicis e verbis appellatis «Rerum Novarum» Octogesima adveniens* (14.05.1971), AAS 63 (1971), s. 401-41; tekst polski w: *Octogesima adveniens: list apostolski Jego Świątobliwości Pawła VI do ks. kardynała Maurice'a Roy przewodniczącego Ra-*

- dy do spraw Świeckich i Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” z okazji 80. rocznicy ogłoszenia encykliki „Rerum novarum”, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa 1972.
- Paulus PP. VI, Litterae encyclicae Ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos aliosque locorum Ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes, ad Clerum et Christifideles totius Catholici Orbis itemque ad universos bonae voluntatis homines datae: de propagatione humanae prolis recte ordinanda Humanae vitae (25.07.1968), AAS 60 (1968), s. 481-503; tekst polski w: Paweł VI, Encyklika o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego Humanae vitae, Kuria Metropolitalna, Warszawa 1978.
- Paulus PP. VI, Sollemnis Professio Fidei A Paulo VI Pont. Max. pronuntiata ante Basilicam Petrianam die XXX mensis Iunii anno MCMLXVIII, anno a fide vocato, et saec. XIX a martyrio SS. Petri et Pauli App. completis (30.06.1968), AAS 60 (1968), s. 433-46.
- Pius XII, Orędzie radiowe (23.12.1949), AAS 42 (1950), s. 121-33.
- Pius XII, Przemówienie do Frontu Rodziny i Związku Wielodzietnych Małżeństw (26.10.1951), AAS 43 (1951), s. 856-60.
- Pius XII, Przemówienie do Kongresu Włoskiego Katolickiego Związku Położnych (29.10.1951), AAS 43 (1951), s. 835-54.
- Pius XII, Przemówienie do uczestników V Kongresu Międzynarodowego psychoterapii i psychologii klinicznej (13.04.1953), AAS 45 (1953), s. 278-86.
- Pius XII, Przemówienie do uczestników VIII Kongresu Międzynarodowego Medycyny w Rzymie (30.09.1954), AAS 46 (1954), s. 587-98.
- Pius XII, Przemówienie do uczestników Kongresu Lekarzy Katolickich (11.11.1956), AAS 48 (1956), s. 677-86.
- Pius XII, Przemówienie do uczestników Unii Lekarsko-Biologicznej św. Łukasza (12.11.1944), w: Przemówienia i posłania radiowe, VI (1944-45), s. 191-92.
- Pius XII, Radiowe orędzie wigilijne (23.12.1950), AAS 43 (1951), s. 49-59.
- Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio de abortu procurato Quaestio de abortu procurato (18.11.1974), AAS 66 (1974), s. 730-47.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio Pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-116; tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1986.
- Wyznaczenie czasu komunii św. wielkanocnej na okres od niedzieli pięćdziesiątnej do terminu ustalonego przez ordynariusza (Gdańsk 12/1969/445), w: Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961-1970. Tom I. Dokumenty dotyczące Polski wydane przez Stolicę Apostolską, Prymasa Polski i Konferencję Episkopatu Polski, oprac. i tłum. T. Pieronek, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1971, s. 115.

Literatura

- Arias, Juan. 2011. „Komentarz do kan. 1398.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo*

- Kościola katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego.* Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1044-45. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Bączkowicz, Franciszek. 1933. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa.* T. 2. Wyd. 2. Kraków: nakładem Księży Misjonarzy.
- Bączkowicz, Franciszek. 1958. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa.* T. 3. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża.
- Balter, Lucjan. 1984. „Prawo do życia i wartości życia w doktrynie Soboru Watykańskiego II.” W *Dziecko*, red. Władysław Piwowarski, i Witold Zdaniewicz, 51-64. Warszawa–Poznań: Pallottinum.
- Bołoz, Wojciech. 1997. *Życie w ludzkich rękach.* Warszawa: Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej.
- Chomik, Waclaw Stanisław. 1994. „Odpowiedzialność za miłość i życie w kontekście Veritatis splendor Jana Pawła II.” W *W prawdzie ku wolności. W kręgu encykliki Veritatis splendor*, red. Edward Janiak, 275-91. Wrocław: Papieski Fakultet Teologiczny.
- Daniel-Rops, Henri. 1964. *Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa.* Przekład Janina Lasocka. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Dziwisz, Stanisław, Józef Kowalczyk, i Tomasz Rakoczy, red. 1979. *Jan Paweł II na ziemi polskiej.* Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Fijałkowski, Włodzimierz. 1993. *Ku afirmacji życia.* Wrocław: Tum.
- Filipiak, Marian. 1979. *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu.* Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Filipiak, Marian. 1984. „Dziecko w Biblii.” W *Dziecko*, red. Władysław Piwowarski, i Witold Zdaniewicz, 5-20. Warszawa–Poznań: Pallottinum.
- Góralski, Wojciech. 1977. „Z problematyki teologiczno-prawnej ochrony życia nienarodzonych.” *Studia Płockie* 5:300-309.
- Góralski, Wojciech. 1991. „Ochrona dziecka nienarodzonego w świetle doktryny i prawa Kościoła.” W *W obronie poczętego*, red. Henryk Krenczkowski, 128-53. Pelplin: Wydawnictwo Diecezjalne.
- Gründel, Johannes. 1987. *Rozważając Dekalog.* Przełożył Bernard Białecki. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Grześkowiak, Alicja, red. 1999. *Ochrona życia w nowym kodeksie karnym.* Lublin.
- Gubała, Waclaw. 1987. „Jan Paweł II o najnowszych poczynaniach w zakresie medycyny.” *Chrześcijanin w świecie* 162:71-81.
- Häring, Bernhard. 1975. *W służbie człowieka. Teologia moralna a etyczne problemy medycyny.* Przełożył Mieczysław Oziembłowski. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Hervada, Javier. 2011. „Komentarz do kan. 1154.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego.* Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 866. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Jankowski, Stanisław. 1987. „Biblijny sens płodności i niepłodności.” *Chrześcijanin w świecie* 162:8-32.

- Jasudowicz, Tadeusz. 2006. „Ochrona praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II.” W *Jan Paweł II prawodawca i sługa prawa Bożego*, red. Ryszard Sztuchmiller, 91-102. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kornas, Stefan. 1986. *Współczesne eksperymenty medyczne w ocenie etyki katolickiej*. Częstochowa: „Regina Poloniae”.
- Kowalski, Jan. 1986. „Obrona życia ludzkiego w praktyce lekarskiej w świetle nauki Kościoła.” *Chrześcijanin w świecie* 155-156:76-95.
- Krukowski, Józef. 1987. „Część ogólna (komentarz do pierwszej części księgi VI KPK z 1983 roku. Przepisy ogólne i kary w ogólności).” W Walenty Wójcik, Józef Krukowski, Florian Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, 113-218. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kudasiewicz, Józef. 2000. *Poznanie Boga Ojca*. T. 1. Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Łach, Jan. 1984. „Milczenie Biblii wokół problemu usuwania płodu z łona matki.” W *Dziecko*, red. Władysław Piwowarski, i Witold Zdaniewicz, 31-38. Warszawa-Poznań: Pallottinum.
- Lempa, Florian. 1987. „Część szczegółowa (komentarz do drugiej księgi VI KPK z 1983 roku. Przepisy przeciwko życiu i wolności człowieka).” W Walenty Wójcik, Józef Krukowski, Florian Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 4, 219-80. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Lempa, Florian. 1991. „Ochrona poczętego życia ludzkiego w świetle doktryny i Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” *Kościół i Prawo* 9:251-69.
- Léon-Dufour, Xavier, red. 1973. *Słownik teologii biblijnej*. Tłumaczenie Kazimierz Romaniuk. Poznań: Pallottinum.
- Makowski, Tadeusz. 1977. „W obronie życia nienarodzonych.” *Chrześcijanin w świecie* 53:62-93.
- Mazurkiewicz, Jacek. 1985. *Ochrona dziecka poczętego w świetle kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Motyka, Krzysztof, oprac. 1996. *Prawa człowieka. Wybór źródeł*. Lublin: Oficyna Wydawnicza Ad Rem.
- Myrcha, Marian. 1960. *Prawo karne. Komentarz do Piątej Księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 2, Kara. Cz. 1, *Przepisy ogólne*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Nagórny, Janusz. 1997. *Posłannictwo chrześcijan w świecie*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Orchowski, Józef. 1987. „Prawo do życia nie narodzonych.” *Chrześcijanin w świecie* 170:36-46.
- Peter, Michał. 1974. „Stary Testament o powstaniu życia.” *Ateneum Kapłańskie* 395:383-88.
- S. Aurelius Augustinus. 1841. „De Libero arbitrio.” W *Patrologie cursus completus. Series latina*, accurate Jacques-Paul Migne. T. 32: 1221-1310. Parisiis: Venit apud editorem in vico dicto *Montrouge*, Juxta Portam.
- S. Thomas de Aquino. 1892. *Opera omnia iussu impensa quae Leonis XIII P. M. Edita*. T. 7: *prima secundae Summae Theologiae a quaestione LXXI ad quaestionem CXIV*, ad codices manuscriptos Vaticanos ex acta cum commentariis Thomae de Vio Caietani ordinis praedicatorum S.R.E. Cardinalis cura et studio Fratrum eiusdem ordinis. Romae: ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide. Tekst polski

- w: Św. Tomasz z Akwinu. 1985. *Suma Teologiczna. Prawo (1-2. 90-105)*. Przekład Pius Bełch. T. 13. London: Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”.
- Schockenhoff, Eberhard. 2014. *Etyka życia, podstawy i nowe wyzwania*. Przekład Konrad Glombik. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO.
- Sikorski, Tadeusz. 1975. „Quaestio de abortu procurato. Analiza tekstu.” *Ateneum Kapłańskie* 401:374-87.
- Stachowiak, Lech. 1970. „Teologia życia w Starym Testamencie.” *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 17:13-21.
- Stachowiak, Lech. 1974. „Pismo św. o powstaniu życia.” *Ateneum Kapłańskie* 395:371-82.
- Strzeszewski, Czesław. 1978. *Ewolucja katolickiej nauki społecznej*. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych.
- Syryjczyk, Jerzy. 1985. „Wymiar kar „latae sententiae” w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” *Prawo Kanoniczne* 28, nr 3-4:41-64.
- Święty Augustyn. 1992. *Wyznania*. Przełożył Zygmunt Kubiak. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

Ochrona życia dziecka poczętego w prawie kanonicznym

Streszczenie

Życie ludzkie, jako dar pierwotny i fundamentalny, jest nienaruszalne i święte, dlatego od samego początku domaga się od każdej osoby należnej mu ochrony. Takie przesłanie zostało zawarte w normach prawa naturalnego i wskazaniach religijnych. Kościół od samego początku stoi na stanowisku obrony i ochrony prawa do życia, bowiem jest to uniwersalna płaszczyzna działania dla wszystkich ludzi. Dlatego prawo do życia nie jest tylko kwestią światopoglądu, ani nie jest prawem religijnym, lecz najbardziej podstawowym prawem każdego poczętego człowieka. Natomiast w porządku moralnym przykazanie „Nie zabijaj” staje się fundamentalną zasadą i normą powszechnego kodeksu moralności, który został wpisany w sumienie każdego człowieka. Broniąc prawa do życia, Kościół i państwo otaczają także troską każdą kobietę, która poczęła dar życia i winna być słuźebnicą nowego życia przez fakt poczęcia i urodzenia osoby ludzkiej. W konsekwencji życie ludzkie każdej osoby staje się najbardziej wartościowym darem od Boga, zwłaszcza dla rodziny i narodu. Zarówno Kościół, jak i państwo, mają brać udział w budowaniu kultury życia, a nie w propagowaniu kultury śmierci, która może zwiastować zaistnienie cywilizacji śmierci, a nie cywilizacji życia. Przepisy i dyscyplina kanoniczna Kościoła Katolickiego jednoznacznie bronią życia każdego poczętego dziecka, jak również realizacji prawa do życia od momentu poczęcia do naturalnej śmierci.

Słowa kluczowe: życie, prawo do życia, ochrona życia, świętość życia, cywilizacja życia

Protection of the Life of a Conceived Child in Canon Law

S u m m a r y

As the original and fundamental gift, every human life is inviolable and sacred, that why from the very beginning demands its protection. This message is well built-in the standards of natural law as well as religious laws. From the very beginning her existence, the Catholic Church has been taking position to defend and protect the right of life for every human being. The right to life is not just a matter of belief, nor is just a religious law, but the most fundamental right of every conceived human being. In the moral order the commandment “you shall not kill” is the fundamental principle and standard of universal code of morality, which is written in the conscience of every human being. When the Church and the State defend the right to life also they have to be concern about every woman who conceived the gift of life and should be a handmaid of new life by the fact of conception and birth of a new person. As a consequence, human life of each person becomes the most valuable gift from God, especially for the family and the nation. Both the Church and the State need to be part of building the culture of life rather than the promotion of the culture of death because the culture of death can lead every civilization to fall into ruin. Rules and canonical discipline of the Catholic Church unequivocally defends the life of every unborn child, as well as promote the implementation of the Law which protect the right to life from the moment of conception to the natural death for every human being.

Key words: life, the right to life, the protection of life, the sanctity of life, the civilization of life

Information about Author: REV. WIESŁAW WENZ, J.C.D., Professor – Head of the Department of Canon Law and Law on Religion, Pontifical Faculty of Theology Institute in Wrocław; Pl. Katedralny 12/6, 50-329 Wrocław, Poland; e-mail: wwenz@archidiecezja.wroc.pl

